

Az Alaptörvénytől, Székelyföld autonómiájáig?

Kápolna utca

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. Nemzeti minimum, a nemzet és a nemzetért való felelősségvállalás a jogforrási hierarchia csúcsán	4
1. A nemzet.....	4
2. A nemzeti minimum.....	5
3. A nemzetért való felelősségvállalás a jogforrási hierarchia csúcsán, Magyarországon és Romániában.....	9
4. Az egységes állam doktrínája, és következménye.....	11
III. Közjogi köze és eszköze Magyarországnak a székelyföldi „önrendelkezés” elősegítéséhez.	16
1. Autonómiáról és tartalmáról röviden.....	16
2. Támogatási rendszer (fenntarthatatlansága).....	18
3. Jog és érdekérvényesítési (nehézségek).....	20
4. Az állam alkotmányos funkciója.....	24
IV. Az „erdélyi rendszerváltozás” és jogi hozadéka székelyföldnek	26
1. Román alkotmány és fejlődése.....	26
2. Román- Magyar külkapcsolatok.....	27
3. Demográfia.....	29
4. A román társadalom viszonyrendszere a magyar kisebbséggel.....	31
5. A székelyföldi autonómia.....	32
V. Záró gondolatok	36
VI. Bibliográfia	39
VII. Felhasznált jogforrások	43
VIII. Internetes honlapok	44

I. Bevezetés

Az Alaptörvény adta újfajta realitásból dolgozatom során azt vizsgálom, levezethető-e Magyarország közjogi köze a határon túli magyarok erőteljesebb jogérvényesítésére. A nyelvi jogoktól az autonómiáig, az egyéni jogoktól a közösségi jogokig. Illetve, hogy a román alkotmányos berendezkedés, hogyan viszonyul általában a kisebbségek közösségi jogaihoz, és ezen keresztül az autonómiához. Annak érdekében, hogy a témában rejlő ellentéteket jobban bemutassam, kutatásom során kompilációs módszert alkalmaztam.

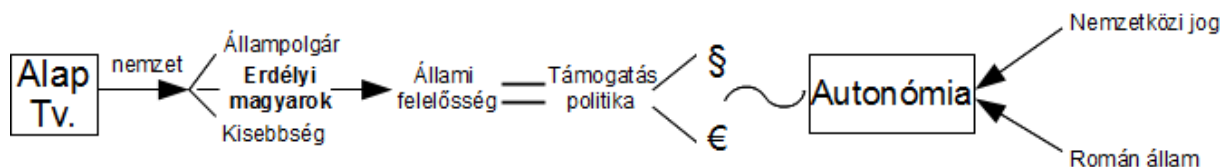
Dolgozatom során abból a felvetésemből indultam ki, hogy Székelyföld autonómia törekvéseit nem az autonómia törekvésekkel érdemes kezdeni, mivel ez egy több pilléren nyugvó folyamat. Amelynek első pillére egy alapvető *egyetértés* e témában – itthon és határon túl egyaránt. Amelynek alkotmányos manifesztációja az Alaptörvény D) cikke, a Nemzeti Hitvallással és az R) cikkel kiegészülve.

A második pillér annak *felismerése*, hogy az Alaptörvényből levezethető funkció, amit magyarságpolitikának hívunk, szemléletváltásra szorul.

A harmadik pillér pedig annak *feltárása*, hogy mi az a konkrét elem, eszme, ami a román alkotmány, állam felfogásában ellehetetleníti a különböző kisebbségi kezdeményezéseket. Kezdvé a decentralizációtól a közigazgatás etnikai alapú reformján át, egészen az autonómia tervezetekig.

E három pillér boncolása közben arra a kérdésre keresem a választ, hogy van-e reális lehetősége a székelyföldi magyarságnak a nemzetközi kisebbségvédelem legmagasabb szintjét elérni a jövőben. Amennyiben igen, hogyan; amennyiben nem, miért nem?

A jobb áttekinthetőség kedvéért az alábbi folyamatábra segíti a dolgozatomban taglalt témák értelmezését.

1

¹ Az ábra – ahogy a dolgozatom is – az Alaptörvényből levezethető állami feladatokat (§= kisebbségvédelem, €= támogatáspolitiká) mutatja be egy lehetséges autonómia elérése érdekében. Kiegészítve az állami funkciókat az azokat alátámasztó egyéb fogalmakkal, melyek együttesen indokolják a Magyar állam felelősségvállalását. Továbbá feltüntettem a Nemzetközi jogot, valamint a Román államot, melyeket bár ezen ábrán nem részleteztem ugyancsak hozzátartoznak a székelyföldi autonómia kérdés nagy egészéhez.

II. Nemzeti minimum, a nemzet és a nemzetért való felelősségvállalás a jogforrási hierarchia csúcsán.

1. A nemzet

Az elmúlt két évszázadban kétségtelenül a legnagyobb és legstabilabb politikai közösség a nemzet volt, amelynek identitása mind politikailag, mind kulturálisan megnyilvánult – megnyilvánul. Ugyanakkor definiálni magát a fogalmat nem lehet, mivel a nemzet szimbólumainak a katalógusa egyrészt lezárhatatlan, másrészt a nemzet meghatározás nem társadalomtudományi kérdés, hanem csak társadalomtudományi érvekkel zajló politikai vita. Mivel egy adott nemzet meghatározásnak politikai következményei vannak.² Így azt hiszem a legtalálhatóbb egy bölcs költő gondolataival összegezni magyar szempontból ezt a rövid eszmefuttatást. „Magyar, aki vállalja.”³ Vagyis görcsösen ragaszkodni szűkítő kritériumokhoz felesleges és veszélyes is egyben.

Azonban az európai népeket történelmük és kultúrájuk határozza meg mind a mai napig, valamint egyfajta territoriális elvbe tömörítve az, hogy a szóban forgó közösség meg tudja határozni a helyét egy bizonyos területen, amelyet a hazájának tekint.⁴ Huszonegyedik századi megfogalmazással úgyszólván mondhatjuk, hogy a nemzet magának a politikai modernitásnak a történelmileg kialakult formája, amely premodern képletekből alakult ki.⁵ A politikai közösség pedig államalkotó nemzet. Magyarország esetében az állam a kezdetektől a magyar nemzet számára biztosított jogi-állami keretet⁶ – szemben pl. Ausztriával. Jellemzően ma az állampolgárok közössége jelenti a nemzetet politikai értelemben, azonban előfordul, hogy a politikai és a kulturális nemzet fogalma nem esik egybe, ahogy például Ausztria vagy Magyarország esetében sem.^{7 8}

² KÁNTOR ZOLTÁN: *A nemzet kérdése a nemzetközi porondon*. Külügyi Szemle, 2008. 2. sz. 42-55.

³ ILLYÉS GYULA: *Ki a magyar?* 1939.

⁴ EGEDY GERGELY: *Gondolatok a nemzetről. A politikai és a kulturális megközelítés* In. SZARKA LÁSZLÓ – VIZI BALÁZS – MAJTÉNYI BALÁZS – KÁNTOR ZOLTÁN: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2007. 71.

⁵ BAKK MIKLÓS: *Nemzet – határteremtés és modernitás* In. SZARKA – VIZI – MAJTÉNYI – KÁNTOR: i.m. 57.

⁶ „Magyarország összes honpolgárai, az alkotmány alapelvei szerint is, politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.” In. 1868/ XLIV tv. bevezető szakasza.

⁷ SCHANDA BALÁZS: *Az Államalkotó Tényezők* In. TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk): *Bevezetés az Alkotmányjogba*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2011. 100.

⁸ Az Alaptörvény csupán utal a magyar nemzet politikai és kulturális mivoltára. „Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad viharaiiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét. A velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők.” Alaptörvény, Nemzeti Hitvallás.

Magyarországon érdekes megosztás látszik a magyar nemzet megközelítésben, mivel mást jelent az ország határain belül és kívül. Az érdemi alkotmányos elképzelés azonban egyértelműen az, hogy a politikai közösség egy domináns etnikai (tituláris) nemzetből és néhány nemzeti és etnikai kisebbségből áll,⁹ vagyis államalkotó tényezőkből.

2. A nemzeti minimum

A rendszerváltozást követően a magyar politikai elit egyetértett abban, hogy egy kisebbségpolitikai rendszerváltozásra is szükség van.¹⁰ Ez az egyetértés tükröződött többek közt az Alkotmány 6. § (3) bekezdésének megkülönböztetett helyét illetően is.¹¹ Amely megfelelő közjogi alapot adott egyfajta jogi felelősségi érzet alacsonyabb törvényi szintű manifesztációkhoz is¹² – azt azonban, hogy azok a manifesztumok mik legyenek, nem részletezte, teret adva ezzel a konszenzus megszűnésének. Ennek eredményeként – mármint a Magyar Köztársaság erélyesebb jogi fellépését követően – összességében elmondható, hogy a magyar kisebbségek helyzete a Kárpát-medencében javult, annak ellenére is, hogy majdnem évről évre történnek etnikai alapú atrocitások a környező államokban.¹³

Különösen az intézményi és nyelvhasználati jogok terén történt javulás az elmúlt húsz évben, ahol a politikai jogoknak köszönhetően magyar pártok szinte minden szomszédos országban képviselni is tudják országos, vagy helyi szinten a magyarok érdekeit. Azonban megnyugtatónak ettől függetlenül nem lehet nevezni a határon túli magyarok helyzetét, hiszen a kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának tiszteletben tartása sem lehetne elég.

Azonban, mikor a határon túli magyarok kisebbségvédelmével foglalkozunk, ne feledjük, hogy ez a kérdés nem valamely államhatárnál kezdődik. Ez a kérdés éppen annyira körülöleli a magyarországi magyar állampolgárt, mint pl. a felvidékit.¹⁴ Már csak az ún.

⁹ ANDRÁS JAKAB: *Defining the Borders of the Political Community: Constitutional Visions of the Nation*. 42. <http://ssrn.com/abstract=2045648>, (2012.04.29.)

¹⁰ A több évtizedes semleges, közönyös nemzetiségpolitikának az 1988. nyári kudarcba fulladt Grósz-Ceausescu találkozó vetett véget. Lásd bővebben. GYŐRI SZABÓ RÓBERT: *Kisebbségpolitikai rendszerváltás Magyarországon: a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és Titkárság történetének tükrében*. Budapest: Osiris, 1998. 302-374.

¹¹ A Magyar Köztársaság Alkotmánya: 6§ (3)

¹² pl. a Határon Túli Magyarok Hivataláról szóló 90/1992 Korm. rendelet

¹³ pl.: szlovákiai állampolgársági, nyelvtörvényi konfliktus, vagy a szerbiai vagyon-visszaszármaztatási törvény, Székely Mikó Kollégium ügye, ukrainai érettségi rendelkezések, temerini magyar verések stb.

¹⁴ „A magyarságpolitikát egy olyan ágazatnak tartom, amelynek három szintje van: a kétoldalú viszonyokon belüli és a nemzetközi kisebbség- védelem; a magyar–magyar kapcsolatok működtetése; a határon túli

magyar-magyar xenofóbia¹⁵ esetleges terjedése miatt is. Gondolok itt a különböző szimbolikus gesztusokra – legyen az tüntetés valamely jogtiprás okán,¹⁶ vagy akár különböző élő adomány-láncok¹⁷ – amelyek lehetnek állami vagy civil indíttatásúak is – mivel ez is hozzátartozik a kisebbségvédelem nagy egészéhez. Viszont, amit a civil szféra által már nem lehet megvalósítani, de a társadalmi igény ezt alátámasztaná, abban a dimenzióban kell az államnak szerepet vállalnia, akár törvényi,¹⁸ akár támogatási¹⁹ szinten.

Tehát a kisebbségvédelmi-politika két pilléren áll, egy belsőn és egy külsőn – relacionálisan²⁰ – amelyek tartalma folyamatosan változik. Egyszerűbben úgy is mondhatnánk, hogy a magyarországi közvéleményen – ami egyértelműen formálja a jogalkotást – és a környező államok magyar és nem magyar (!) közvéleményén. Az ilyenféle változásokat természetesen nem tudja a törvényhozó óráról-órára lekövetni, mivel egy alkotmány az állam politikai rendjének, konstitutív pillanatának a rögzítése. Más megközelítésből pedig az egyén jogai és jogviszonyai jellegének változása szempontjából az alkotmányos jogok horizontális hatásának is tekinthetjük.²¹ Ez viszont az egyetértés hiányát idézheti elő egy bizonyos idő eltelte után, amely Magyarországon az ezredforduló után e kérdésben egyértelművé is vált.²² Még akkor is, ha pozitívista szemmel vizsgálva azt mondanánk, hogy a jogalkotók körében létezett egy alapvető egyetértés, pusztán a normaszövegből kiindulva. Illetve kontraktualista szemszögből is, ugyanehhez a logikai bukfenchez jutunk. Hiszen abból indulunk ki, hogy az alkotmány végső forrásának a nép akaratát tekintjük, akkor a benne foglaltak forrása Magyarország polgárainak egyetértő akarata, aktuális pártpreferenciájuktól függetlenül.²³ Azonban a jogalkotó nem alkalmazkodott a változásokhoz, így a valósághoz képest képmutató értékeket vallott az

magyarság támogatása.” BÁRDI NÁNDOR: *Szükség mint esély. Lehetséges-e a magyarpolitikát szakágazatként elgondolni? (II.)*; Kommentár, 2006/6 11.

¹⁵ Lásd bővebben: TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS: *A magyar kérdés: másodszor*. Magyar Narancs, 9. évf. 41. sz.

¹⁶ pl. 1988.06.27.-es Hősök téri tüntetés, vagy 2008.11.08.-as Kossuth téri tüntetés

¹⁷ pl. Hármashalom alapítvány, Kallós alapítvány, Rákóczi szövetség stb.

¹⁸ pl. Státusztvény vagy a Nemzeti Összetartozás Bizottsága 2011.01.01.-jei hatállyal, de végső soron ide sorolható a már idézet 6§ (3), illetve az Alaptörvény D) cikke is.

¹⁹ pl. Szülőföld Alap – később Bethlen Gábor alap. Corvinus Zrt. stb.

²⁰ Úgy is értelmezhető a témakör, ahogy Brubaker teszi, vagyis, a nemzetállam az anyaország és a nemzeti kisebbség közti viszonyrendszerben. ROGERS BRUBAKER: *Nationalism Reframed*. Cambridge: University Press, 1996. 68.

²¹ CSINK LÓRÁNT – FRÖHLICH JOHANNA: *Egy alkotmány margójára. Alkotmányelméleti és értelmezési kérdések az Alaptörvényről*. Budapest: Gondolat, 2012. 18-19.

²² „Az elmúlt időszak magyar kisebbségeket érintő magyarországi történéseiből eléggé nyilvánvaló, hogy a jogértelmezés gyakorlatában egyszerűen nem lehet figyelmen kívül hagyni a többféle, egymástól eltérő politikai szándékot” pl.: 2004. December 5.-ei népszavazás. ÖLLÖS LÁSZLÓ: *Az egyetértés konfliktusa. A Magyar Köztársaság alkotmánya és a határon túli magyarok*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008. 11-12.

²³ Öllös: u.o. 5-20.

Alkotmány megkülönböztetett helyén.²⁴ Pedig a politikai pluralizmus alkotmányos alapelveinek szempontjából vizsgálva mindegyik kormány, és ami nem kevésbé fontos, mindegyik ellenzék kötelezettségéről van szó, amely a mindenkori kormány és ellenzék külön-külön és együtt is fennálló, közös felelősségére épül,²⁵ egy ilyen nemzeti minimumnak értékelhető kérdésben. Akkor is, ha – régi és az új klauzulája e témának – a legnagyobblelkűbbnek kvalifikált, vagy az absztrakciója folytán csak nehezen értelmezhető precízen.²⁶ Bár az mindenképp megállapítható, hogy az Alaptörvény nem csak többlet foglalkozik a kérdéssel, de konkrétabb utalásokat is tesz, mint a korábbi Alkotmány.

Összegezve tehát, az a fajta – mai szemmel vizsgálva talán látszólagos – konszenzus, ami a kommunizmus elolvadtával felszínre tört,²⁷ rá egy évtizeddel szerte is foszlott, és azt hiszem, felelőtlenség lenne azt állítani, hogy az Alaptörvényünk hatályba lépésével ez a probléma megoldódott.²⁸ Nem csak azért, mert a témakört a magyar politika túlpolitizálta, hanem mert a konkrét egyetértés hiánya is tetten érhető volt az országgyűlés jogalkotási folyamatában.²⁹ Miért is fontos ez?

A már említett magyar nemzetfelfogás, egy új dimenzióba lépett a Nemzeti Hitvallással, amely a „Magyar Nemzet Tagjainak” biztosít egyfajta élőkeretet,³⁰ ami kifejezésre juttatja mindnyájunk számára a közös értékek közt is a legáltalánosabbakat – azonban ezt a keretet már, mint a kulturális nemzet tagjai számára teszi, kapcsolatot teremtve így a múlt és a jelen közt. Ezért – pusztán jogi aspektusból – megállapíthatjuk, hogy ez a fajta

²⁴ Ha ugyanis a normaszövegből indulunk ki, ugyanabban a szellemiségben született majd szűnt meg a Határon Túli Magyarok Hivatala, és habár a tevékenysége leginkább a kapcsolattartásra korlátozódott, az intézmény szellemisége megfelelt a rendszerváltozáskori konszenzusnak. Lásd bővebben: MÁK FERENC: *Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala (1989-1999)*. Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai szemle. VIII. Évfolyam - 2000. 3. (21.) sz. 249-293.

²⁵ ÖLLÖS: i.m. 48.

²⁶ HALÁSZ IVÁN – MAJTÉNYI BALÁZS: *Magyarország és a szomszédos államok státustörvényei*. In: HALÁSZ IVÁN, MAJTÉNYI BALÁZS, SZARKA LÁSZLÓ (SZERK.): *Ami összeköt? Státustörvény közel és távol*. Budapest: 2004. 104-105.

²⁷ CSOÓRI SÁNDOR: *Eltemetett gondok a Dunatájon*. In: *A monori tanácskozás 1985. június 14-16*. Budapest: 1956-os Közalapítvány. 53-62.

²⁸ „Nincsen egyetértés abban a kérdésben, hogy miben rejlik Magyarország felelőssége, s abban sem, hogy milyen” „kötelességek erednek belőle a kisebbségi magyarokkal szemben.” ÖLLÖS: i.m. 32.

²⁹ pl. A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 2010.-es évi módosítása – 2011. évi CCI. törvény – során végbe ment kompromisszumképtelenség.

³⁰ „Meggyőződésünk, hogy az eddigi, szorosan vett normatani megközelítések ellenére az alkotmány célja nem önmagában keresendő. A mögöttes, alkotmányjogon, sőt, jogon túlmutató cél maga Magyarország, vagy bővebben Magyarország és a nemzet állami keretek közötti önazonosságának kifejezése és fennmaradásának biztosítása a változó történelemben.” In VARGA ZS. ANDRÁS: *A mag-alkotmány védelmében. Pázmány Law Working Papers 2011/2. 5. Vö. MAJTÉNYI BALÁZS: „Vár állott most kőhalom.” Alaptörvény és Irodalom. Fundamentum, 2011/4. 101.*

preambulum egy nemzeti minimum katasztere is egyben. Olyan tára ez értékeinknek,³¹ ami kihat a határon túli magyarokra is – már önmagában. Különösen, hogy erre a törvényszöveg külön ki is tér: „Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad viharaiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét.”³²

Azonban a Nemzeti Hitvallás a maga absztraktságával még nem tudná betölteni a neki szánt szerepet. Ezt a funkciót az ún. Alaptörvény-mag³³ valósítja meg – az R) cikk. „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”³⁴

Beszélhetünk-e azonban a Nemzeti hitvallást illetően egyetértésről? Magyarország határain belül³⁵ és kívül³⁶ – politikai kontextusban – aligha.³⁷ Beszélhettünk-e eddig egyetértésről a korábbi Alkotmányunk – a Nemzeti hitvallásunk funkcióját betöltő – értékrendjét illetően? Hogy az alkotmányjogász szavaival válaszoljak: „Ha ehhez az immanens célhoz hozzávesszük az alkotmánytól mint normától elvárt közvetlen célokat, Jakab András megfogalmazása szerint az első kettőt: »A modern alkotmányoktól három dolgot szoktunk elvárni: (1) jelentsék a hatalom jogi önkorlátozását (ez az alapjogvédelemben és a hatalommegosztás eszméjében fejeződik ki), (2) az államszervezet legfontosabb alapintézményeit demokratikusan állítsák fel (konstituálják), és (3) legyenek közösség-összetartó szimbólumok« akkor be kell látnunk, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmánya csak normatani értelemben felel meg az elvárásoknak, az absztrakt funkciót nem tölti be.”³⁸ Vagyis az általam említett nemzeti minimum kataszter jellegét nem tudta, de talán nem is

³¹ „Az 1990-es évek elmúltával” egy új alkotmány igényének „a politikai megfogalmazódása azonban visszaszorult, egyre inkább megkérdőjelezhetetlenné vált az alkotmány stabilitása.” „Az értékkezősség teremtésével szemben elsődlegességet élvez a politikai közösség teljes egészének inkluzivitást kínáló alkotmány.” PÖLÖSKEI PÉTER – TÓTH GÁBOR ATTILA: *Kinek az értékei? Értekezés az új Alaptörvény értéktartalmáról a társadalmi preferenciák tükrében*. Budapest: Rajk László Szakkolégium. 2011. Vö. A rendszerváltást követő alkotmány módosításokkal egy tartalmilag „üres alkotmány” jött létre, ami így eleve nem szolgálhatott alapjául a közös értékeink tárának. In. HORKAY HÖRCHER FERENC: *Értékhiányos rendszerváltás*, Fundamentum, 2003/1, 62-68.

³² Ennek természetesen más értelmezési keretei is vannak. Lásd bővebben. In. HORKAY HÖRCHER FERENC: *A Nemzeti Hitvallásról*, 2012. (kézirat)

³³ „A Merkl-Kelsen-Hart teóriák alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a jogrend többrétegű szabályösszesség, amelynek legmagasabb szintű szabály-csoportja az Alkotmány. Az Alkotmány azonban maga is szabályok összessége, így ezen belül is elkülöníthetők rétegek. A legbelső réteg a Hart-féle végső elismerési szabály.” In. VARGA ZS.: i.m. 3. Vö. SZIGETI PÉTER – TAKÁCS PÉTER: *A jogállamiság jogelmélete*, Budapest. Napvilág. 2004. 84-85.

³⁴ Magyarország Alaptörvénye R) cikk (3)

³⁵ pl. EÖTVÖS KÁROLY INTÉZET, MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG ÉS TÁRSASÁG A SZABADSÁGJOGOKÉRT: *Megállapítások a Magyarországon zajló alkotmányozásról*, Budapest: 2011. <http://t7.hu/0684> (2012.10.09.)

³⁶ VELENCEI BIZOTTSÁG: *Opinion on the new constitution of Hungary*, <http://t7.hu/0685> (2012.10.06.)

³⁷ Talán mindkét közönség igényének eleget tett volna Horkay-Hörcher „alapdokumentuma,” mely áthidalná a régi és az új alkotmány közti nehézségeket. A Nemzeti Hitvallástól annyiban eltérően, hogy az nem képezné az alkotmány részét, külön lenne attól. In. HORKAY-HÖRCHER i.m.

³⁸ VARGA ZS.: i.m. 5. In. JAKAB ANDRÁS: *Mire jó egy alkotmány? Avagy az újonnan elkészülő alkotmány legitimitásának kérdése*. <http://t7.hu/0687> 10-12. (2012.09.12.)

akarta betölteni. Ezért is van különös jelentősége a határon túl élő magyarok szemszögéből a megváltozott norma szövegnek.

Ugyanakkor beszélhetünk-e egyetértésről a határon túliak, jogalkotásban betöltött megnövekedett szerepéről? Ha el tudunk vonatkoztatni az Alaptörvényünk társadalmi-politikai legitimációs deficitjétől, és az egészet nem vonatkoztatjuk a részletekre, akkor lényegében igen. Tekintve, hogy kifejezett tiltakozás nem történt sem határon innen sem túl, sőt jellemző volt, hogy a nemzeti kisebbségek üdvözölték is,³⁹ így megállapíthatjuk, hogy az ő vonatkozásukban tetten érhető az egyetértés. Ez pedig előre vetítheti, hogy ezzel egyfajta „alkotmányos közös többszörös” van születőben, ami persze nem jelenti a kritika hiányát...

3. A nemzetért való felelősségvállalás a jogforrási hierarchia csúcsán, Magyarországon és Romániában.

Az igazi újítást azonban Alaptörvényünk D. cikke emeli ki: Magyarország a határon túli magyarok sorsáért „*felelősséget visel*”⁴⁰ továbbá, „*elősegíti a közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket egyéni és közösségi jogaik érvényesítését*”⁴¹ „szülőföldükön”. Ezzel az állítással az Alaptörvény nem kevesebbet vállal, mint egy bújtatott önrendelkezési jog elősegítését – ami nem feltétlenül az autonómia jogát jelenti. Teheti ezt, mivel ahogy már említettem az állampolgárság nem feltétele a (kulturális) nemzethez tartozásnak, így a szuverenitáshoz tartozáshoz sem abszolút kötelék fűzi az egyént.⁴² Úgyis fogalmazhatnánk, hogy a törvényhozó szándéka, hogy a nemzet, mint az állampolgárok közössége az egységes magyar nemzet nevében járjon el, amikor szuverenitását gyakorolja.⁴³ Azonban az állampolgárságról szóló európai egyezmény^{44 45} szerint egy jogi köteléket jelent az állampolgárság a személy és az állam között, vagyis fölmerül a kérdés, hogy osztozhat-e két állam egy személy szuverenitásában? Válasz igen. Tekintve, hogy létezik a többes állampolgárság intézménye is,^{46 47} még akkor is, ha az

³⁹ pl. RMDSZ, és az EMNT In. <http://t7.hu/06ny> (2012.10.02.) illetve <http://t7.hu/06o0> (2012.10.02.)

⁴⁰ Amely egy erősebb szándékot jelent a korábbi megfogalmazáshoz képest: “Felelősséget érez” (Alkotmány 6§ (3) bekezdés).

⁴¹ Ez a megfogalmazás egy teljesen új eleme a határon túli magyarságot érintő alkotmányos rendelkezéseknek.

⁴² Vö. Constitution of Romania: 1§(1), 4§(1), 7§. Hasonló szellemiségű megfogalmazást tartalmaz, mint a magyar alaptörvény. Ugyanúgy államalkotó tényezőnek tekinti a határon túli románokat, mint ahogy a magyar alaptörvény teszi ezt a határon túli magyarokkal – és a magyarországi románokkal.

⁴³ TRÓCSÁNYI – SCHANDA (szerk): i.m.

⁴⁴ Állampolgárságról szóló európai egyezmény, 2. cikke (a)

⁴⁵ Vagyis tágran értelmezve az állampolgári jogok csak az adott állam polgáira terjedhetnek ki.

⁴⁶ Állampolgárságról szóló európai egyezmény, 2. cikke. (b)

állampolgárság a szuverenitás klasszikus alkotmányjogi intézménye.^{48 49} Miért is fontos ez? Így születik közjogi köze az államnak a határain túl élő nemzet részeihez. Azonban – a XXI. század felgyorsult világában – ez a mobilitás meggyűri a klasszikus beidegződések néhol elavult szövetét, ami gondot jelent a volt keleti tömb fiatal democráciáknak.⁵⁰ Csakhogy a törvényhozó a fogalmak tisztítása végett bevezette a „magyar fogalmat” amely jelzi, hogy Magyarország alapvetően nemzetállam és a magyarság iránt elkötelezett, anélkül, hogy egy szóval is említene ezt az Alaptörvényünk.⁵¹

Magyarországon a magyar tituláris nemzet, vagyis csupán ebből lehet következtetni nemzetállami mivoltunkra.^{52 53} A Román Alkotmány 1§(1) bekezdése azonban ki is mondja, hogy „*Románia szuverén, független, egységes és oszthatatlan nemzetállam.*” Vagyis „országvilág előtt nyíltan vállalja a nemzetállam eszmét. Mindez szerves folytatása a korábbi korszakoknak.⁵⁴ Ezért ezt a 21. században retorikailag kissé erős nacionalista felfogást kompenzáló az Alkotmány a kisebbségvédelem, kifinomult rendszerét is tartalmazza beleértve az egyes csoportok jogait.⁵⁵ Azonban ezek a rendelkezések csupán „*a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek*”⁵⁶ részére jelentenek jogosultságot, vagyis az alkotmány a kollektív jogokat nem ismeri el. Ugyanakkor a nyelvhasználatról is csak igen szűkszavúan szól, hiszen azon túl, hogy az alkotmány deklarálja, hogy a „*hivatalos nyelv a román,*” a kérdést már nem részletezi és kivételt sem említ, sőt más törvényre sem utal. Csupán az alkotmány VI. fejezet I. cím, a bírói hatóságok fejezet alatt találunk részletesebb szabályozást a nyelvhasználatban.⁵⁷

Ennek ellenére ilyen mértékű kisebbségvédelmet a jogforrási hierarchia csúcsán nem szokás kodifikálni. Nem véletlenül. Románia a rendszerváltozás óta elkötelezett az Európai integráció felé, azonban ahogy Franciaország, él azzal a lehetőséggel, hogy „*oszthatatlan nemzetállamnak*” titulálja magát, ezzel logikailag kizárva bármiféle területi, politikai

⁴⁷ Fontos megemlíteni, hogy 2012.-ben az Európai Unió országai közül huszonnégyben van lehetőség – többes állampolgárságon túl – a külföldi szavazásra is. Továbbá száztizenöt ország biztosítja e jogot a világban összesen.

⁴⁸ KUKORELLI ISTVÁN: ABH 2004, 76.

⁴⁹ Jellinek féle hármasság: Nép, államterület, főhatalom.

⁵⁰ pl. szlovákiai állampolgársági, nyelvtörvényi-konfliktus.

⁵¹ TRÓCSÁNYI – SCHANDA (szerk.): i.m. 101.

⁵² Ahogy az Alkotmány – 68§(1) bekezdése – úgy az Alaptörvény is csupán egyetlen utalást tesz az államalkotó tényezőkre – XXIX. cikk (1) bekezdésében.

⁵³ HALÁSZ IVÁN – MAJTÉNYI BALÁZS In. JAKAB ANDRÁS (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest. Századvég, 2010. 345-346. 68 msz.

⁵⁴ KUKORELLI ISTVÁN: *Alkotmányjogi helyzet Romániában*. Magyar Kisebbség: I. Évfolyam, 1995. 2. (2.) sz.

⁵⁵ Constitution of Romania: 4§(2), 6§, 32§(3), 59 és 127§(2).

⁵⁶ Constitution of Romania: 6§(1).

⁵⁷ GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS: *"Nyelvében él..." : Kárpát-medencei körkép a határon túli magyar nemzeti közösség hivatalos eljárásokban való anyanyelvhasználati jogáról*. Budapest: Szt. István Kiadó, 2009. 147-148.

autonómiát, vagy más nemzeti kisebbségi csoport elismerését saját határain belül.^{58 59} Franciaország – ennek ellenére – végül mégis kivételes intézményrendszert és státuszt biztosít Korzika számára.⁶⁰

Az ún. spanyol példára, pedig aligha valószínű, hogy számíthat az erdélyi magyarság. A spanyol alkotmány ugyanis paradox módon úgy említi meg „*Spanyolország fölbonthatatlan egységét*”, hogy elismeri a nemzetiségek és régiók autonómiáját.⁶¹ Annak ellenére is, hogy néhány évvel ezelőtt a spanyol Alkotmánybíróság döntést hozott „Rendelet Katalónia Autonómiájáról” címmel és megerősítette Spanyolország azon felfogását, hogy Spanyolországban egy nemzet létezik, amely több különböző etnikumból áll.⁶²

Bár Románia alkotmányára még ki fogok térni, néhány fontos részlettel azonban nem várhatok.

4. Az egységes állam doktrínája, és következménye.

Romániában az 1991-es új alkotmány hatályba lépése óta összesen egy alkalommal volt alkotmánymódosítás, 2003-ban⁶³ – a következő éppen alakulóban van – ami viszont egy igencsak átfogó átalakítása volt a román állam és jogrendszernek. Ez négy fő irányra csoportosítható: (1) az államszervezet reformja, (2) az alapvető jogok és szabadságok garanciarendszerének erősítése, (3) a nemzeti kisebbségek alkotmányos jogállásának erősítése és (4) az euro-atlanti integráció alkotmányos alapjainak a megteremtése.⁶⁴ Összességében megállapítható, hogy a 2003-as alkotmánymódosítás javított az 1991-es alkotmányon. Új problémákat is felvetett, és ez annak is tulajdonítható, hogy a szakmai elem nem kapott megfelelő hangsúlyt a módosítások előkészítésének folyamatában. A 2003-as módosítást úgy kell tekinteni, mint előrelépést, és az Alaptörvény fokozatos fejlesztésének kezdetét.⁶⁵

⁵⁸ ANDRÁS JAKAB: *i.m.* 41-45.

⁵⁹ A Francia Alkotmánybíróság 1991-es döntésében kifejtette a „Korzikai Statútumról”, hogy csak egy „nemzet” létezhet Franciaországban, ezért a Statútum nem említhet „korzikai népet”.

⁶⁰ Kulturális területi autonómiát.

⁶¹ Constitution of Spain: Preambulum, 2§.

⁶² STC 031/2010: <http://t7.hu/068d> (2012.04.21.)

⁶³ In. A Monitorul Oficial al Romaniei, 188. szám. 2003.

⁶⁴ VERESS EMÖD: *Románia*. In. CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA (SZERK.): *Európai kormányformák rendszertana*. Budapest: 2007. In. 527.

⁶⁵ VERESS EMÖD: „*Alkotmánymódosítás után*”. Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai szemle. VIII. Évfolyam - 2003. 4. (30.) Szám

Ahogy már említettem Románia deklarálja magáról nemzetállami mivoltát az alkotmányban.⁶⁶ Ha összehasonlítjuk a román törvényhozó e szándékát, például a svájccal, vagy akár a franciával – amely az alkotmányában hasonlóan fogalmaz – a következő történelmi gyökerű különbségre bukkanunk. Az ún. „egységes állam” doktrínájára.⁶⁷ Ennek egyedi szellemisége, hatja át az erősen centralizált és nacionalista államberendezkedési berögződéseket, amelynek fő mozgató rugója a magyar kisebbség – a mai napig – és egyben gátja bármiféle elmozdulásnak a nyugat kisebbségvédelmi tendenciák,⁶⁸ vagy az állam decentralizálásának irányába. Ezért a kisebbségvédelem akármilyen magas szintjét is kodifikálhatja a törvényhozó a jogforrási hierarchia akár legmagasabb dimenzióiban is, ha ezzel párhuzamosan olyan intézkedések történnek, mint amilyen például az ún. Mikó-ügyben.⁶⁹

Az Európa Tanács szerint,⁷⁰ „a törvény általi egyenlő védelem jogát” biztosítani kell „valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személy számára,”⁷¹ de mi számít egyenlőségnek? Elnézést, mi számít tényleges egyenlőségnek? Aki élete során bármely kisebbségben élt valaha – legyen az szexuális beállítottság, bőrszín, testi fogyatékoság – pontosan tudja, hogy jogilag egyenlőnek lenni egy „átlagemberrel” nem jelent tényleges egyenlőséget. Az egyenlőség ott kezdődik, ahol a kezdőhátrányt kompenzálják többlet jogokkal, lehetőségekkel. Ugyanakkor ez nem jelent a többségnek kevesebbet.⁷² ⁷³ Ha a demokrácia az egyenlőséget szolgálja, akkor nem kezelheti az egyformát a nem egyformával egyenlően, mert

⁶⁶ „Természetesen a hátrányos megkülönböztetés, illetve az esélyegyenlőség hiánya nemcsak a jogalkalmazás, hanem legalább ugyanolyan mértékben a jogalkotás problémáira vezethető vissza.” HALMAI GÁBOR: *A hátrányos megkülönböztetés tilalmáról*. In: SZARKA LÁSZLÓ – SISÁK GÁBOR (SZERK.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*. Budapest: Gondolat, 2001. 227.

⁶⁷ „az állam egységessége, ha az ideológiától lecsupaszítjuk, annyit jelent, hogy az állam nem föderális szerkezetű, a belső területi egységei nem hordozói a szuverenitásnak, és hogy egyetlen felső hatalmi szervcsoport létezik, a központi állam szintjén.” CHRONOWSKI – DRINÓCZI (SZERK.): i.m. 527-528.

⁶⁸ Sőt. „A román Alkotmány „módosítási korlátokat” vezetett be. „nem képezhetik módosítás tárgyát az Alkotmánynak a román állam, nemzeti független, egységes és oszthatatlan jellegére (...) a területi integritásra (...) a politikai pluralizmusra és a hivatalos nyelvre” vonatkozóan.” CHRONOWSKI – DRINÓCZI (SZERK.): i.m. 533.

⁶⁹ „Ha el lehet érni, hogy embereket börtönbe zárjanak csak azért, mert becsületesen és tisztességesen végezték munkájukat, akkor senki sincs biztonságban – fogalmazott Markó Attila. „Ezek után nagyon nehéz bíznom az igazságszolgáltatás működésében, ez az a pont, ahol egy közösség emeli fel a szavát és tiltakozik a törvénysértés ellen”” In: <http://itthon.transindex.ro/?cikk=18113#szavazogep> (2012.09.02.)

⁷⁰ Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről. Strasbourg, 1995.II.1.

⁷¹ Nagyon hasonlóan fogalmaz a román alkotmány 6 §-ban az identitáshoz való jogokról.

⁷² IRINA CULIC: „Miért van egyáltalán a magyar államnak szüksége a Sapientia Erdélyi Magyar Egyetemre? Miért nem elég, hogy vannak a Babes-Bolyain magyar szakok?” In: Conference Trends and Directions on Kin-State Policies in Europe and Across the Globe. Vö. IRINA CULIC: *„Dilemmas of Belonging: Hungarians from Romania”* Kolozsvár: Nationalities Papers, 2006. 34. sz. 177-189.

⁷³ John Rawls az „Igazságosság elmélete” című munkájában „az egyenlőtlenségek igazságossága feltételül a méltányos esélyegyenlőség megvalósulását állítja,” két alapvető elvre alapozva ezt. „Az egyik szerint, az, hogy egyesek kevesebbet kapjanak mások boldogulása érdekében, lehet ugyan célszerű, de nem lehet igazságos. A másik elv” szerint „az nem igazságtalan, ha egyesek azzal a feltétellel jutnak másoknál nagyobb előnyökhöz, hogy az javít a kevésbé szerencsések helyzetén.” SZARKA – SISÁK (SZERK.): i.m. 225.

csak az ugyanolyan etnikai, nyelvi hovatarozású csoportot lehet egyformán kezelni, mint egyéneket és csoportot. Ha ez mégis megvalósul, az hatalmas egyenlőtlenséget teremt, álszent módon demokráciával álcázva.⁷⁴ Ezzel kapcsolatban Kymlicka egyszerűen csak ennyit mond: Egyes elméletek, mint a nemzetiszocializmus, tagadják, hogy minden személy egyformán számít. De ezek az elméletek nem érdemelnek komoly megfontolást.⁷⁵

Akkor viszont fölmerül a kérdést, miért lehet olyan törvény hatályban, az Európai Unióban – de akár az Európai integrációs teret is mondhatnánk – amik a demokratikus szakadékot eleve immanens voltak miatt kiékelik?⁷⁶ Éppen, hogy a pozitív diszkrimináció tendenciózus alkalmazását várná el egy laikus kívülálló húsz évvel a marosvásárhelyi magyar pogrom után,⁷⁷ azonban ahogy Smaranda Enache mondja: A románok toleranciája véget ér az autonómiatörekvéseknél. A székelyföldi autonómia nem egyeztethető össze a román államról alkotott elvárásokkal és elképzelésekkel. Olyan folyamatoknak kellene elindulniuk, amelyek hatására a románok megérthetnék, hogy a mentalitásváltás nyereséget hozhat nekik. Egyelőre mindenki vesztesnek érezné magát, ha létrejönne az autonómia. Hosszú távú garanciákra lenne szükség ahhoz, hogy a végső cél ne a revízió, az elszakadás legyen.⁷⁸

Mindennek ellenére azonban megállapítható, ahogy a II. világháború után Nyugat-Európában, mára Kelet-Közép-Európában is aktuálissá vált az Európai Unió integrációval a – poszt-kommunista – centralizált államberendezkedések föderalizálása – ha az autonómia elérése nem is.⁷⁹ Ami Jakab András fejtegetéseire tekintettel erősen közelít a demokratikus átlag tolerancia és kisebbségvédelmi felfogásához. E nélkül ugyanis bármiféle autonómiáról álmodozni lehet, csak nem biztos, hogy érdemes. A kulcsfogalom tehát az alkotmányos

⁷⁴ FÁBIÁN GYULA – ÖTVÖS PATRÍCIA: *Kisebbségi jog. I. kötet*. Kolozsvár: Xantus Iroda. 2003. 51.

⁷⁵ WILL KYMLICKA: *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: University Press, 1989. 40.

⁷⁶pl. „A törvénykezdeményezés, az esettől függően, a Kormányt, a képviselőket, a szenátorokat valamint legalább 100000 olyan állampolgárt illeti meg, aki szavazati joggal rendelkezik. A törvénykezdeményezés jogát gyakorló állampolgároknak legalább az ország megyéi egynegyedéből kell származniuk, és e megyék mindegyikében vagy Bukarest municípiumban legalább 5000 aláírást kell gyűjteni a kezdeményezés támogatására.” In. Constitution of Romania: 74§(1) valamint, 189/1999. Törvény az állampolgárok törvénykezési kezdeményezésére vonatkozólag. In. A Monitorul Oficial al Romaniei 516. szám 2004., valamint a Belügy és Közigazgatási Minisztériumnak rendelete 234/2012., amely azt az eljárást szabályozza, amely alapján a törvénykezés támogatására vonatkozó állampolgári nyilatkozatokat ellenőrzik és a kezdeményezők számának megerősítésére vonatkozó bizonylat kibocsátásra kerül. In. A Monitorul Oficial al 685. sz. 2012.

⁷⁷ A román alkotmány 6§(2), a pozitív diszkrimináció tiltásaként értelmezhető, a kisebbségi közösségek pozitív diszkriminációjának tilalmaként. BENŐ ATTILA – PÉNTEK JÁNOS: *Nyelvi jogok Romániában*. In. NÁDOR ORSOLYA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003. 124-125.

⁷⁸ PARÁSZKA BORÓKA: „Nacionalista versengés”. Magyar Narancs, 23. évf. 28. sz.

⁷⁹ A sokadik elutasítás után a román felsőház 2012. szeptemberében utasította el ismét a magyar kisebbség autonómia kérelmét. Amelyet 2005-ben terjesztett be Garda Dezső és Sógor Csaba.

felfogás módosulásában található.⁸⁰ Tekintve, hogy nemcsak nemzeti identitás, hanem alkotmányos identitás is létezik.

Amíg viszont ez a paradigmaváltás nem következik be és a határon túli magyarok nem érzik, hogy joguk is van etnikailag különbözönek lenni, az autonómia cél nem lehet reális. Nem azért, mert nem lenne meg esetleg a politikai akarat, vagy társadalmi bázisa ennek az ideának, hanem mert nem létezik elég társadalmi legitimáció országon belül, következésképp így nem is lehetne életképes. Még kellemes gazdasági körülmények közt is csak lélegeztető gépen működnek az ilyen modellek.⁸¹ Végül ennek a gondolatmenetnek a lezárásaként, idézem Bárdi Nándort: A közép-európai magyar kisebbségek a kárpát-medencei párhuzamos nemzetépítések közé szorultak. Részesei az államországuk politikai közönségének, de nem a (kulturális) nemzetnek. A politikai nemzet és a politikai közösség a térségben kialakult aszinkronitását csak a liberális multikulturális állammodell és a hatékony regionalizmus képes kezelni. Ennek az évtizedekig tartó átalakulásnak pedig minél inkább részesei a határon túli magyar csoportok, annál inkább nyertesei is lehetnek. Természetesen más a helyzetük az ausztriai, szlovéniai, horvátországi magyar diaszpóráknak, más az Európai Unión belüli rétegzett szlovákiai és romániai közösségeknek és megint más az ukrainai és a szerbiai, magukat politikai közösségként egyre nehezebben artikuláló, széteső helyi magyar világoknak.⁸²

A fentiekben igyekeztem végigelemezni a két ország alkotmányának hiányosságait a határon túli magyarok szempontjából. Megállapíthatjuk, hogy míg a magyar társadalmat, politikát – e témakört illetően – leginkább az egyet nem értés jellemzi, addig a román társadalmat és politikát pedig a túlzottan is nagy konszenzus.

Azonban az Alaptörvény egy új esélyt jelent annak kidolgozására, hogy a nemzet fölé tudjunk emelni közös minimumokat. Lehet, hogy ezen belül is éppen a D) cikk lesz az, ami ezt a folyamatot keretbe foglalja. Azonban ez a folyamat határon túli magyarok közt is végbe kell, hogy menjen.

Ami pedig a román zsigeri felfogásról általában megállapítható, e vonatkozásában az az, hogy éppen ez a felfogás jelenti számukra nemzeti minimumot, a kohéziós erőt. Azonban hosszú távon amúgy sem életképes más irány, mint a liberálisabb demokráciához vezető,

⁸⁰ ANDRÁS JAKAB: i.m. 33-35.

⁸¹ BANGÓ JENŐ: *A Belga-Szindróma*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2009. 69, 14.

⁸² BÁRDI: i.m.. 8.

mindkét ország számára. Ha másért nem is, akkor a gazdaság élénkítése végett, ami maga után vonzza a kisebbségek helyzetének javulását.

Összegezve, mi lehet tehát az, ami szükséges a határon túli magyarok liberális alkotmányos jogainak tényleges alkalmazásához, vagy esetleg bővítéséhez? Ennek megválaszolásához visszautalnék a bevezetőben említett pillérekhez, így zárva be az ott elkezdett eszmefuttatásomat, hogy aztán a második pillér részletesebb kibontásával kezdjem a következő fejezetet.

III. Közjogi köze és eszköze Magyarországnak a székelyföldi „önrendelkezés” elősegítéséhez

1. Autonómiáról és tartalmáról röviden

Az autonómia az illető közösségnek valamilyen – az általa lakott terület egészéhez, esetleg egy részéhez kötődő, vagy pedig a közösséghez tartozó, s az identitást felvállaló összes individuumot átfogó – érdekképviselési és adott esetben akár bizonyos igazgatási jogosítványokkal bíró intézménykomplexumokkal történő felruházása.^{83 84}

Az autonómiának ennél egzaktabb jelentését nehéz találni, mivel kitölti az autonómia intézményének mind a területi és személyi, mind a tömb és szórvány jellegét valamint az autonómia eszenciáját adó igazgatási hatáskörökre is egyaránt kiterjed. A definíció említi a kisebbségek jogait biztosító intézménykomplexumokat. Ezek alapvetően az autonómia két fajtája mentén húzódnak. A *kulturális* autonómia – általában érdekképviselést biztosít. Míg a *politikai* autonómia adott esetben igazgatási jogköröket is tartalmaz. Továbbá – egy másik csoportosítás szerint – az autonómia fajtáit tekintve beszélhetünk *területi*-, *személyi*-, terjedelmét tekintve pedig *kulturális* és *politikai*,⁸⁵ illetve *funkcionális*⁸⁶ autonómiáról.

Mielőtt azonban végigelemezném, az összes lehetőséget – ahogy ezt előttem már oly sokan megtették – meg kell nyugtatnom a kedves Olvasót, hogy ilyet én ebben a dolgozatban nem teszek. Egy másik oldalról közelítem meg az önrendelkezési lehetőség és a '45 óta alakuló univerzális kisebbségvédelmi rendszer szövedékét, Székelyföld aspektusából.

Az 1. fejezetben kiindultam Magyarország jogalapjából, azonban mielőtt folytatnám, tegyünk fel egy alapvető kérdést. Mit is jelent Romániában az autonómia? Egy agyonpolitizált szeparatista törekvést, amelyet a román társadalom többsége ellenez. Ezért azt hiszem, először induljunk ki valami kevésbé kézzelfoghatóból, valamiből, ami az autonómiának hívott keretet föltöltheti tartalommal. Az úgynevezett liberális alkotmányos jogokból és az ezekből született székelyföldi igényekből. Ezeket a következő csoportosítás szerint szemléltetem.

⁸³ KOVÁCS PÉTER: *Területi autonómiák, speciális státusok nemzetközi jogi és diplomáciatörténeti összefüggései*. Magyarország és Európa, 1994/2. szám. 77.

⁸⁴ Az autonómia tulajdonképpen egy belső önrendelkezési jogot jelent. KYMLICKA WILL: *Igazságosság és biztonság. A kisebbségi nacionalizmus kezelésének kritériumai nyugaton és keleten*. Fundamentum, 2001/3. 10-18.

⁸⁵ GERENCSÉR BALÁZS – JUHÁSZ ALBIN: *A kisebbségi autonómia (működő modellek, magyar elképzelések)*. Kézirat. Budapest: 2001. 17-18.

⁸⁶ FÁBIÁN – ÖTVÖS: i.m.. 169-173.

- a magyar nyelv hivatalossá tétele helyi és regionális szinten;
- a magyar oktatási és a kulturális intézményrendszer fejlesztésének biztosítása és azok igazgatásának joga;
- annak biztosítása az adott országon belül, hogy a magyar közösség minél kisebb része legyen regionális kisebbség (olyan területi/önkormányzati beosztás, amelyben a sajátos jogok területhez kötöten is gyakorolhatóak);
- a magyarok lakta területek infrastrukturális és gazdasági fejlesztése, illetve felzárkóztatása;
- a magyar nemzeti szimbólumok hivatalos elismerése;
- politikai képviselő biztosítása a politikai rendszer minden szintjén;
- a magyarországi egyéni emancipáció: ne pusztán idegen állampolgárként kezeljék Magyarországon.⁸⁷

Amint már említettem – Kymlicka nyomán – az autonómia a kisebbségi jogok hierarchiájának legfelső szintjén helyezkedik el,⁸⁸ amelyet úgyis fölfoghatunk, mint az említett jogok összessége. Érdekes ezért abból kiindulnia a politikának, a társadalmaknak a különböző jogvédőszervezeteknek, az Európai Uniónak és szakosított intézményeinek, hogy a vita, ami e téma körül zajlik, rossz mederben van. Absztrahálni kell a különböző végcéloktól és a mindennapi élet, elemi céljaira szubszumálni azokat, amik külön-külön győzelemre vannak ítélve egy olyan demokratikus államrendszerben is, mint a román.⁸⁹ Nem beszélve arról, hogy Magyarország külkapcsolatai mentén amúgy is holtpontra jutott a határon túli magyarok közösségi jogérvényesítését illetően a rendszerváltozás óta. Vagyis hézag, a diplomácia által alig maradt betöltetlenül. Ezért egy alapvető paradigmaváltás szükséges a hazai kisebbségvédelem háza táján, amelyet elsősorban két dolog indokol.

⁸⁷ ABLONCZY BALÁZS – BÁRDI NÁNDOR: *Határon Túli Magyarok: Mérleg, Esély, Jövő*. In. BITSKEY BOTOND (SZERK.): *Határon túli magyarság a 21. században. Konferencia-sorozat a Sándor-palotában, 2006-2008. Tanulmánykötet*. Budapest: KEH, 2010. 24-25.

⁸⁸ KYMLICKA: i.m.

⁸⁹ Nagyon hasonló „polgárjogi harcot” folytattak az USA-ban a Feketék az őket elnyomó terror ellen. NÁZER ÁDÁM: *Mérföldkövek. Az amerikai polgárjogi mozgalom főbb állomásai*. Rubicon. 2008/9. 46-61.

2. Támogatási rendszer (fenntarthatatlansága)

Mint már említettem Győri Szabó Róbert nyomán a rendszerváltozást követően kialakult helyzet lehetőséget teremtett az úgynevezett magyarságpolitikának is,⁹⁰ ami egyre több és több százaléknyi kiadásába került az állam központi költségvetésének. Míg 1990-ben még csupán a központi költségvetés 0,01% (64 millió forint) különítették el, addig 1994-re ez az összeg 0,12%-ra emelkedett – megközelítve a 2 milliárd forintot. Bár az 1994-es kormányváltást követően a magyarságpolitika súlya érezhetően csökkent, 1998 után a támogatási források újra kibővültek, így 2002-re már 0,28%-át különítették el a központi költségvetés főösszegéből – különböző úton-módon.⁹¹ 2002 és 2004 között az új kormány ismét megállította a határon túli magyarok ügyeivel foglalkozó intézményrendszer növekedését, sőt, még a kedvezménytörvényt is szűkítette a parlament, és a támogatásra fordítható erőforrások is csökkentek.

A 2004. február 15-i kormánydöntéstől számítva azonban még drasztikusabb forráselvonás figyelhető meg, aminek a tetőpontja talán a 2006. december 31-i kormányrendelet,⁹² ami alapján megszüntették a Határon Túli Magyarok Hivatalát – funkcióinak jelentős részét a Szülőföld Alap kapta meg – és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatalát (NEKH). Majd megszüntették a Magyar Állandó Értekezletet (MÁÉRT) és az Illyés Közalapítványt is.⁹³ 2010-től hasonló mértékű radikális változás ment végbe a magyarságpolitikában, mint amilyen 2006-ban, csak ellentétes irányba. A teljesen szétszabdalt határon túli politikát igyekeztek egységesíteni. A Szülőföld Alap helyett a Bethlen Gábor Alapot hozták létre, amelyen keresztül a korábbi évekhez képest közel a duplájára emelkedett a támogatás mértéke, azonban így sem haladja meg a központi költségvetés főösszegének 1%-t.⁹⁴ Ugyanakkor érezhetően megsokszorozódott a politikai súlya e kérdésnek. Jól mutatja ezt – túl a megnövekedett anyagi támogatáson – a Nemzeti Összetartozás Bizottságának 2011. január elsejei megalakítása is, illetve maga az Alaptörvény szellemisége.

Azonban elégségesek-e azok a források, amelyeket a magyarországi politikai osztály úgymond a szülőföldön való boldogulás érdekében a maradásra fordít? A másfélszázézes Hargita megye éves költségvetése 10-12 milliárd forint körül van, a 11 ezres Guta város éves

⁹⁰ GYŐRI SZABÓ: i.m.

⁹¹ pl. HTMH, Illyés Alapítvány, Segítő Jobb Alapítvány, Apáczai Közalapítvány, Corvinus Rt. stb.

⁹² 364/2006. korm. rendelet

⁹³ BÁRDI NÁNDOR – MISOVICZ TIBOR: *A Kisebbségi Magyar Közösségek Támogatásának Politikája*. In. BITSKEY (SZERK.): i.m. 201-208.

⁹⁴ In. 2011. évi CLXXXVIII. törvény

költségvetése kb. 850 millió forintnak felel meg, a kicsit nagyobb Somorja költségvetése (már pályázati pénzekkel együtt) 1,6 milliárd forint. Akkor hogyan is lehetne jó esetben évi 16 milliárd forintból 2,5 millió embert érintő demográfiai, gazdasági viszonyokat érdemben befolyásolni? A szülőföldön való maradás, a magyarság létszámcsökkenésének megállításához Magyarország nem rendelkezik, megfelelő eszközökkel. Ha ezzel nem nézünk szembe, a magyarságpolitika pusztán retorikaként működik az elitek alkujában.⁹⁵ Tehát kijelenthető, hogy a 2012-es rekord összeg, amelyet a magyarságpolitikára fordított a kormányzat szimbolikusnak is csak szimbolikusan tekinthető, már ha komolyan vesszük (például) az Alaptörvényünk D) cikkét.

Hiába épült ki így a határon túli magyarság intézményrendszere, alapvető hatékonyságbeli és fenntartási gondokkal küzd, amely a nem rögzült új viszonyok miatt továbbra is a pártpolitika játékszere maradt.⁹⁶ Azonban had jegyezzem meg a legfontosabbat, amit itt meg lehet. Ez nem is a magyar állam feladata. Az más kérdés, hogy Magyarország *„felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért,”* de ehhez minden joga meg van. Ez nem zárja ki a környező nemzetállamok feladatát, felelősségét, hogy a magyar intézményrendszereket fenntartsa, miután az érintett területek megszerzésével együtt ezt is vállalták.⁹⁷ Mint állampolgárok ugyanis nem különböztethetőek meg származása, nyelve, kultúrája stb. alapján, az ugyanis már nyílt diszkrimináció, rasszizmus. A kisebbségi magyarok ezért szeretnék, ha kulturális intézményeik számarányukhoz mértén olyan támogatást kapnának, mint a többségi nemzet hasonló intézményei. Ennek eléréséhez elengedhetetlen premisszája azonban, hogy az államhatalom ne tiltsa, illetve ne akadályozza meg új kulturális intézmények alapítását, valamint a meglévők továbbfejlesztését.⁹⁸ A kultúra fejlődésének késleltetése ugyanis szintén az asszimiláció eszköze, még ha nem is a klasszikus értelemben.⁹⁹ Itt érdemes megemlíteni az Európa Tanács azon kevés „hard law” jellegű kodifikációját, ami a nemzeti kisebbségekről rendelkezik – azonban ezúttal sem közösségenként, csak személyenként. Ennek alapján valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személy számára biztosítani kell az egyenlőség jogát és ebből következőleg, *„valamely nemzeti kisebbséghez tartozáson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilos.”* Nem beszélve a *„megfelelő intézkedésekről”* amelyeket *„a gazdasági, a társadalmi, a politikai és a kulturális élet minden területén a nemzeti*

⁹⁵ BÁRDI: i.m. 8.

⁹⁶ Akár a hazai, akár a határon túli magyar pártoknak köszönhetően.

⁹⁷ Lásd bővebben: GALÁNTAI JÓZSEF: *A trianoni békekötés 1920*. Budapest: Gondolat, 1990.

⁹⁸ pl. a Székely Mikó ügy

⁹⁹ BAKK MIKLÓS – ÖLLÖS LÁSZLÓ: *Politikai Közösség és Kulturális Identitás Magyarország és a Szomszédos Országok Magyar Kisebbségek Viszonyaiban*. In. BITSKEY (SZERK.): i.m. 46.

kisebbségekhez tartozó személyek és a többséghez tartozók közötti teljes és hatékony egyenlőség előmozdítása érdekében” kell az államnak elkövetnie.¹⁰⁰ Azonban a rendszerváltozást követően a többség legitim zsarnoksága a demokrácia legnagyobb veszélye lett, és a román többség gazdasági ereje tudatában kizsákmányolhatja a magyar kisebbséget. Ezt megelőzendő védekezési eszköze pedig nincs a magyar kisebbségnek, mivel hogy a közösségi jogai nemzetközi szinten – „hard law”-ként – nincsenek is elismerve. Egy ilyen elismeréssel fölvértezett biztosíték nélkül pedig elég életszerűtlen, hogy a Román állam pusztán a Magyarországgal ápolat jó államközi kapcsolata végett váltsa világnézetet. Így egy esetleges kulturális, vagy gazdasági asszimiláció esetén csupán, mint személy, mint román állampolgár – 2011 óta jó eséllyel, mint kettős állampolgár¹⁰¹ – tud eljárni Strasbourgban – egyfajta actio popularis szorgalmazva a közössége érdekében.

A Magyar állam tehát pusztán gazdasági erejénél fogva nem tudja támogatni a határon túli magyarok alapvető intézményrendszerét, nem beszélve azok fejlesztéséről. Így e téma nagy kérdése, hogy miként tud a budapesti politika ezzel a folyamattal szembenézni?¹⁰²

3. Jog és érdekérvényesítési (nehézségek)

Kovács Péter szerint a kisebbségvédelemben a nemzetközi jognak egyébként is csak szerény lehetőségei vannak, mivel az univerzális jogalkotás elve kevés konkrétumig juthat el, a regionális megközelítés során azonban már eleve kevesebb állam érdekeit kell egyeztetni”.¹⁰³
¹⁰⁴ Vagyis egy ENSZ keretegyezmény¹⁰⁵ helyett egy Európai Unió a nemzeti kisebbségekről szóló „hard law” – amely legalábbis alapvető szinten deklarálna közösségi jogait – is túl bonyolultnak bizonyulna, mivel az Európai Unió tudatosan nem foglalkozik a nemzeti kisebbségek kollektív jogaival.¹⁰⁶ Illetve, ha mégis „hard law”-ként kodifikál e tekintetben a

¹⁰⁰ Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről. - Strasbourg, 1995.II.1.

¹⁰¹ 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról: 2010. május 26. módosítása.

¹⁰² BÁRDI: i.m. 46.

¹⁰³ KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi Közjog*. Budapest: Osiris, 2011, 337. 677 msz.

¹⁰⁴ A Velencei Bizottság a „státusztörvény” kapcsán írt jelentéséből kiviláglik, hogy a bilaterális egyezmények – különösen, ha kisebbségvédelemre is kifejezett kitérnek – élvezik a nemzetközi közösség támogatását. Velencei Bizottság 48. Plenáris Ülése. 2001. október 19-20. <http://t7.hu/068a> (2012.10.10.)

¹⁰⁵ SALAT LEVENTE: *Etnopolitika (Konfliktustól a méltányosságig)*. Marosvásárhely: Mentor, 2004. 316.

¹⁰⁶ „Leszámítva a ’80-as ’90-es évek néhány kisebbségvédelmi törekvését az Európai Parlamentnek, amelyhez sem az Európai Bizottság sem az Európai Tanács nem csatlakozott, semmilyen hard-law jellegű rendelkezést nem alkotott az Európai Unió. GABRIEL N. TOGGENBURG In. TABAJDI CSABA (SZERK.): *Pro minoritate Europae. Minorities of Europe Unite!* 2009. 163-171.

nemzetközi közösség csak szégyenlősen utal a kisebbségvédelemre.^{107 108} Azonban a szerény lehetőségek is valamiféle előremozdulást jelentenek azoknak a millióknak, akik kisebbségi sorban élnek, de nem az egykori gyarmatok valamelyikében,¹⁰⁹ hiszen az ilyenek is legitim hivatkozási alapnak bizonyulhatnak. Nyugaton ugyanis úgy tekintenek az önrendelkezési jogra – amelyre tulajdonképpen csupán azok jogosultak, akik nemzeti közösségét a nemzetközi közjog mégis elismeri – mint amilyet a gyarmatosítás tett lehetővé és így szükségszerűvé.¹¹⁰ Tehát ahol gyarmatosítás volt, ott önrendelkezési jog is van.¹¹¹

Azonban önrendelkezési jogról tulajdonképpen már nem is beszélhetünk a huszonegyedik században, annak kora lejárt. Helyette – „új önrendelkezésről”¹¹² – a nemzeti kisebbségek kollektív jogainak érvényesítése került terítékre – egyelőre nem sok sikerrel.

A második világháborút követően a borzasztó etnikai alapú népiirtások hatására, alapvető változás állt be a nemzetközi kisebbségvédelemben. A többségi társadalomnak abszolút kiszolgáltatott, ezért nemzetközi védelemre szoruló közösségek jogairól a hangsúlyt az egyéni jogok biztosítására helyezték át. Annak a feltételezésnek az alapján, hogy amennyiben az alapvető emberi jogok minden egyén számára, etnikumra és kulturális kötődésekre való tekintet nélkül biztosítottak, nincs szükség a közösségek kollektív védelmére.¹¹³ Így a kisebbségi jogok helyett – amelyre ezt követően is hivatkoztak államok¹¹⁴ – az Egyetemes Emberi Jogok doktrínája lett a mai napig meghatározó anélkül, hogy tartalmazna kisebbségvédelmi klauzulát. Azzal a súlyos következménnyel, hogy az etnokulturális közösségek, amelyeknek tagjai számára az emberi jogok viszonylag széles köre biztosította az egyenlő bánásmódot, nem tarthat igényt a továbbiakban a kulturális sajátosságaik megőrzését biztosító, csoport-specifikus jogokra. A fenti megfontolások alapján tehát kijelenthetjük, hogy amíg az 1948-ban elfogadott kisebbségvédelmi status quon, a

¹⁰⁷ KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Budapest: Osiris. 1996. 113-114.

¹⁰⁸ pl. Még az e téren legszámtovábbnak tartott Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 27. cikke is.

¹⁰⁹ pl. a 1992. december 18-án az ENSZ közgyűlése által elfogadott 47/135. sz. határozat 1. cikk: „az államok védik a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek létét és nemzeti identitását és elősegítik olyan feltételek létrejöttét, amelyek kiteljesítik ezt az identitást” valamint CERD jelentései: n° 8.(1990), n° 21 (1996).

¹¹⁰ D. L. HOROWITZ: *Ethnic Groups in Conflict*. University of California Press, 1985. 5.

¹¹¹ Itt meg kell említeni, hogy az önrendelkezési jog nem vonatkozott a kisebbségekre egyenként, egy volt gyarmaton belül, az ország egészének. Ennek a rendszernek a hibáit szenvedte el azóta is Afrika jó néhány etnikailag és vallásilag is megosztott állama. Pl: Szudán, Ruanda, stb.

¹¹² THOMAS BURRI: *The Kosovo Opinion and Secession: The Sounds of Silence and Missing Links*. German Law Journal, 2010, 881-890. <http://t7.hu/06o1> (2012.04.21.)

¹¹³ SALAT: i.m. 80.

¹¹⁴ Az ENSZ főtitkára 1950-ben hatályon kívül helyezte a népszövetségi kisebbségi rendszert, ennek ellenére utóbb több állam is hivatkozott rá. Ausztria például expressis verbis hatályban lévőnek tekintette az 1955-ös alkotmánya értelmében a saint-germaini béke idevágó rendelkezéseit. KOVÁCS: i.m. 336. 676 msz.

nemzetközi közösség nem változtat – amely az etnikai és nemzeti kisebbségek jogaira is konkrét tartalommal értelmezhető – addig a magyarság asszimilációja sem lassul.¹¹⁵

Szalayné Sándor Erzsébet a kisebbségvédelem aktualitását éppen arra hivatkozva, tartja fontosnak, hogy az emberi jogok rendszere iránt megrendült a hit. Egyértelművé vált, hogy a kisebbségi jogokat önmagában az eddig kialakult intézményrendszer nem tudja megfelelően biztosítani. Nem kell feltétlenül a Kárpát-medencében keresgelnünk negatív példák után – elegendő, ha Tibetre, a Kurdokra, Palesztinára, vagy éppen Koszovóra gondolunk. Ez egy univerzálisan fölmerülő probléma, amely a különböző heterogén lakosságú országok területén elkülönült csoportot alkotó és az adott államban számbeli kisebbségben élő emberek a védelmük hiányában szenvednek el. Ennek eredményeként egyrészt megfigyelhetjük, hogy az utóbbi két évtizedben, fölértékelődött a kisebbségvédelem fontossága. Másrészt, hogy ehhez az egyéni jogok érvényesítésén túl eszközökre is szüksége van a kisebbségeknek, hogy megtarthassák identitásukat.¹¹⁶ Azonban hiába kodifikálnak, egyre többet „kevés konkrétummal,”¹¹⁷ hiába kodifikálnak a nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbség csoportjáról akár „hard law” jelleggel,¹¹⁸ ha ezek a folyamatok nem összpontosulnak egy egyetemes chartában abszolút érvényű kötelező erővel.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikke által előírt jelentéstételi rendszer, az Emberi Jogi Bizottság ellenőrzési körébe tartozik, ahogy az államközi panaszmechanizmus működtetése és az egyéni panasz eljárás lefolytatása is a fakultatív jegyzőkönyv szerint. Azonban ez a rendszer ez idáig – közel fél évszázada – nem mondható túl hatékonynak, hiszen az államközi panaszról általánosságban is elmondható, hogy az államok gyakorta vonakodnak eljárást indítani a másik állam ellen, tudva, hogy esetleg rontana a két állam közötti kapcsolaton. Amely a huszonegyedik század gazdasági világában teljességgel érthető. Pedig ez az egyetlen olyan „hard law” terméke a klasszikus

¹¹⁵ SALAT: i.m.

¹¹⁶ SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest: Gondolat, 2003. 15-229.

¹¹⁷ Az ENSZ részéről a „Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól” (1992) – különös tekintettel a nyilatkozat 2. cikkének 3. pontjára, és az ENSZ a nyilatkozat által létre hozott Kisebbségi Munkacsoportjára. Illetve az Európa Tanács részéről a „Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája”, valamint a „Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény”.

¹¹⁸ pl. Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya. 27. cikk. 1966. december 16. Amely mai napig az egyetlen kötelező erővel megjelent dokumentum amely, „az egyetemes nemzetközi jog szintjén” „a kisebbségvédelem alap- és keretszabályát jelenti.” Azonban még itt sem a közösségek jogairól van szó, csupán utalások történnek, amelyből következtetni lehet. MAJTÉNYI BALÁZS: *Nemzetközi Jog*. Budapest: L'Hartman. 2008. 140

nemzetközi dokumentumok ún. emberi jogi katalógusainak, amelyben a kisebbségi jogok és a nyelvi jogok is önállóan nevesítettek.¹¹⁹

A panaszeljárások során ezért inkább az egyéni panaszeljárásokra helyeződött a hangsúly, eddig kb. két tucat, a kisebbségeket érintő ügyel foglalkozott a testület, amelyek azonban nagyrészt a fent említett 27. cikkhez kapcsolódó jogsértésre képezte a vita tárgyát. Azonban a nemzetközi jog azt is nehezen artikulálja, hogy pontosan kire vonatkoznak ezek a jogosultságok, hallgat arról, ki tekinthető a kisebbségi csoport tagjának. Csupán az Emberi Jogi Bizottság egy rendelkezése alapján – Lovelace ügy – tudunk következtetések nélkül¹²⁰ megismerni néhány „hard law” jellegű determináló szempontot.¹²¹

Hans-Joachim Heintze az Állandó Nemzetközi Bíróság görög-bolgár közösségek ügyében adott tanácsadó véleményét alapul véve a következőkkel talán kiegészíthetjük még a kisebbség „hivatalos” forgalmát. Kisebbség az a csoport, amely számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része, nincs domináns helyzetben, és amelynek tagjai olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a lakosság többi részének sajátosságaitól, és összeköti őket kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére irányuló szolidaritás érzése.^{122 123}

Összegezve tehát nem létezik olyan egységes védőháló a kisebbségek számára, amely ténylegesen megvédené őket a saját államukkal szemben. Ahogy sajnos nem létezik olyan nemzetközi vagy európai bíróság sem, amely kizárólag a nemzeti kisebbségekhez tartozók panaszaival foglalkozna, és az ilyen etnikai alapú ügyekben jogerős ítéleteket hozatalára hivatott. Ugyanis az Európai Emberi Jogi Bíróság Strasbourgban, a Nemzetközi Bíróság Hágában, vagy az Európai Bíróság Luxemburgban hiába foglalkozott az utóbbi ötven évben többször is kisebbségjogi kérdésekkel, nem számítanak kizárólagos fórumnak. Sőt a joggyakorlatok azt mutatják, hogy nem is kívánják ezt a szerepet betölteni. Így az európai vagy akár globális igazságszolgáltatási térrendszerben kérdéses, hogy milyen feltételek szerencsés együttállása szükséges, hogy egy etnikai alapú konfliktus, jogkonfliktusként eldönthető legyen.

¹¹⁹ GERENCSÉR: i.m. 121-122.

¹²⁰ A különböző definíciók ugyanis nem relevánsak, ha nem számítanak legitim hivatkozásnak

¹²¹ MAJTÉNYI: i.m. 140-142.

¹²² HEINTZE, HANS-JOACHIM: *Selbstbestimmungsrecht der Völker und Minderheitenrechte im Völkerrecht; Herausforderungen an den globalen und regionalen Menschenrechtsschutz*. Baden Baden: 1994. 180.

¹²³ A magyar törvényhozó hasonló megfogalmazást használ a definiáláshoz. 2011. évi CLXXIX 1§(1)

4. Az állam alkotmányos funkciója

Fölmerül az a kérdés is az eddigi tények tükrében, hogy milyen eszköze és közjogi köze lehet tehát a Magyar államnak a határain túl élő kisebbségeihez – a már említett állampolgárságukon túl. Mai szóval nemzetpolitikának, vagy magyarságpolitikának nevezzük azokat a törekvéseket, amelyeket Magyarország a szuverenitásából fakadóan a határon túli magyarság érdekében vagy nevében gyakorolja. Kántor Zoltán szerint, ha ugyanis az anyaország – bármilyen formában is – támogatja a nemzeti kisebbséget, egyben annak (kisebbségi) nemzetépítését is támogatja.¹²⁴ Ez az alkotmányos megalapozottságú funkció ellentmondásos lehet belföldön és külföldön¹²⁵ egyaránt, azonban az bizonyos, hogy jelenleg ez az egyetlen kézzelfogható törekvés, amely a határon túliak nemzetépítését elősegíti, elősegítheti és asszimilációjukat lassíthatja – nem pedig az adott nemzetállam fiktív, pozitív diszkriminációja. Ezeket az alábbi négy fő dimenzióban képzelhetjük el.

1. Állam/ nemzetépítés
2. Állam alatti (sub state) nemzetépítés
3. Transzszuverenitást célzó – határokon átnyúló – nemzetépítés
4. Protekcionista nemzetépítés¹²⁶

Illetve egy másik csoportosítás szerint.

1. Politikai eszköz¹²⁷
2. Gazdasági megoldások¹²⁸
3. Jogi kapcsolattartás¹²⁹
4. Társadalmi természetű kapcsolattartás^{130 131}

¹²⁴ KÁNTOR: i.m. 43.

¹²⁵ Nem kell messze tekintenünk hasonló példáért. A II. világháború majd a szovjet megszállás után az egyik első külpolitikai lépése az osztrák államnak az 1956. október 6-án intézett jegyzék volt az olasz kormányoknak, amelyben felszólítja a Dél-Tirol helyzet rendezésére. Ennek eredménye lett később a két fél, a térség autonómiáról való megállapodása, a Gruber–De Gasperi egyezmény.

¹²⁶ CSERGŐ ZSUZSA – J. M. GOLDGEIER: *Nationalist Strategies and European Integration*. In. KÁNTOR ZOLTÁN – MAJTÉNYI BALÁZS – IEDA OSZAMU – HALÁSZ IVÁN – VÍZI BALÁZS (SZERK.): *The Hungarian status law: Nation Building and/or Minority Protection*. Sapporo: Hokkaido University. 2004, 273.

¹²⁷ pl. MÁÉRT

¹²⁸ pl. Eurorégiók, Bethlen Gábor Alapítvány.

¹²⁹ pl. „Státuszttörvény,” vagy A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 2010.-es évi módosítása, de akár az Alaptörvény D) cikke is.

¹³⁰ pl. Apáczai Közalapítvány, Rákóczi Szövetség.

¹³¹ GERENCSÉR: i.m. 3.

Ezeknek a szakterületnek az elsődleges célja a határon túli magyarság esélyegyenlőtlenségét csökkentő intézményrendszer fejlesztése, ezzel a munkaerő piaci pozíciók javítása és az önálló politikai közösségek működésének segítése, valamint a magyar azonosságtudat választása, akadálymentes megélése érdekében.¹³² Ma Magyarországon mind a négy típus létezik.¹³³ Ezzel kapcsolatban visszautalnék a II. fejezetben említett alkotmányi szintű – előkelő helyen való – taglalására a határon túli magyaroknak. Ugyanis ez ad legitimációs alapot a nemzetépítés különböző ágaira. Ami persze nem jelenti azt, hogy a nemzetépítés mind e négy dimenziójában, teljes lenne az egyetértés – ebben a tekintetben talán sose volt.¹³⁴ Ami azt illeti a fenti célokra fordított finanszírozás mértéke az, ami a politikai erőket a leginkább megosztja, s nem a fenti célok létjogosultsága¹³⁵ – ami talán a legnagyobb vívmánya az elmúlt két évtized magyarságpolitikájának.

Eddigiek alapján ott tartunk, hogy Magyarországnak van ugyan közjogi köze a határon túliakhoz, még ha minimális eszközrendszerrel is, de a közösségi jogaikon keresztül holtpontra jutott azok érvényesítésében. A következőkben rávilágítok a konkrét akadályokra a konkrét elképzelések előtt.

¹³² BÁRDI NÁNDOR: *Törésvonalak a határon túli magyar politikában 1989-1998. Globalizáció és nemzetépítés.* Budapest: Teleki László Alapítvány, 1999. 294-319. valamint BÁRDI: *Szükség mint esély. Lehetséges-e a magyarpolitikát szakágazatként elgondolni?(II.)*; i.m. 13-17.

¹³³ A transzszuverenitás elősegítése talán még erőteljesebb is, mint más államokban.

¹³⁴ CSÓÓRI: i.m. 56-57.

¹³⁵ Lásd bővebben. BÁRDI i.m. 13-17.

IV. Az „erdélyi rendszerváltozás” és jogi hozadéka székelyföldnek

1. Román alkotmány és fejlődése

A II. fejezetben már külön kitértem a román Alkotmányozó Gyűlés által 1991. november 21.-én elfogadott V. román alkotmányra¹³⁶ – és annak 2003-as módosítására. Ebben a fejezetben így azt próbálom elemezni, hogy a demokratizálódás elmúlt húsz éve mit hozott ténylegesen az erdélyi magyarok számára.

A Ceausescu-diktatúra¹³⁷ utolsó éveinek borzalmai, majd az azt követő forradalmi zűrzavar, amely nem egyszer etnikai alapú pogromokba, magyarelles atrocitásokba torkollott,¹³⁸ nem tette lehetővé a magyarság demokratikus igényeinek teljes kikiáltását – ahogy tették ezt például Spanyolország kisebbségei a Franco-rendszer bukásával. Az is sikerként volt egyáltalán elkönnyvelhető, hogy az RMDSZ a magyar lakta területek lefedésével országos párttá tudott szerveződni.¹³⁹ Így ezek fényében még az is radikális változásnak számított, hogy a román alkotmány második fejezete az emberi jogok tekintetében elismeri az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának alapelveit és beemeli az ott deklarált egyetemes alapjogokat. Például: élethez való jog, igazságszolgáltatás előtt való egyenlőség, egyesülés joga.

Megemlítésre méltó, hogy az alkotmány hangsúlyai is milyen hangsúlytalanul az individuális jogok felé billentek.¹⁴⁰ Ahogy megemlítésre méltó az a különbség is a magyar és a román normatartalom között, hogy Romániában az állampolgári jogok csak az adott állam polgárait terjednek ki. Magyarországon ezzel szemben – például – „*Mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni és azokhoz csatlakozni.*”¹⁴¹ Talán a legszembeütőbb különbséget azonban a román és más alkotmányok között, a túldimenzionált magyar kisebbségtől való félelem okán szült alkotmány distinkció jelenti. Ugyanis jellemzően az alkotmány államalkotó tényezőként határozza meg a kisebbségeket, és ennek megfelelően elrendeli védelmüket, biztosítja a kisebbséghez tartozó személyek közéletben való kollektív részvételét, garantálja

¹³⁶ Már ha nem tekintjük az első alkotmánynak a 1830-ban kihirdetett *Regulamentul Organic*-ot, amely tulajdonképpen Szervezeti Szabályzatok-nak felelt meg inkább.

¹³⁷ Jól mutatja be a korszak borzalmait minden napjait, az egyházüldözéseken keresztül Kabay Barna és Petényi Katalin dokumentumfilmje: *Szigorúan ellenőrzött életek* (2012)

¹³⁸ pl. GERENCSÉR i.m. 87. In Fehér Könyv: az 1990. március 19 és 20-i események Marosvásárhelyen (Püski, Budapest, 1991.); KINCSES ELŐD: Marosvásárhely fekete márciusa (Püski, Budapest, 1990)

¹³⁹ GERENCSÉR: u.o.

¹⁴⁰ KUKORELLI: i.m.

¹⁴¹ Alaptörvény VII. cikk (1)

kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát és az anyanyelvi oktatást. Romániában sajátos helyzet alakult ki: a nemzeti és etnikai kisebbségek jogait a bevezető részben sorolják fel, szándékosan elkülönítve azt a kollektív szabadságjogoktól. Ez nem csak, hogy eltér a nemzetközi gyakorlattól, de így az alkotmány szerkezetét is alapvetően meghatározza.¹⁴² Ettől kezdve pedig teljesen irreleváns milyen részletességgel szabályozza a különböző egyéni, kollektív vagy ún. vegyes jogokat az alkotmány, ha az csak szimplán állampolgári jogként jár – nem pedig a magyar kisebbség (államalkotó) tagjának, csoportjának – mert mint tudjuk Romániában nincs pozitív diszkrimináció.¹⁴³ Vagyis újra elérkeztünk ahhoz az alapvető kérdéshez, hogy igazságos-e ha az alapvető szabadságjogok naiv módon ugyanannyit jelentenek egy magyar, egy cigány vagy egy egyéb kisebbséghez tartozó személy számára, mint egy többségi társadalombeli románnak?

Azonban a tény az tény. Pontosabban vitathatatlan tény, hogy ezzel a diktatúrával (amit a párt vezető szerepe, az állami tulajdon és a redistribúció, a hatalom egysége, a szovjet mintájú néptanácsi rendszer – amelyben a párttitkár és a tanácselnök a kondukátorhoz hasonlóan egy és ugyanaz volt – léte, a szigorú centralizáció, az állandó kádermozgatás, az adminisztratív eszközök alkalmazása a civil társadalommal, benne a nemzetiségekkel szemben stb. jellemzett) az 1991. évi román alkotmány szakított.¹⁴⁴ Így a demokratikus átmenet meghozta a legfontosabb liberális alkotmányjogokat, amelyek azelőtt csak elméleti síkon léteztek.¹⁴⁵ Sőt az államközi bilaterális kapcsolatok is egyre bátrabban kezdtek foglalkozni a kisebbségek, így az erdélyi magyarok helyzetével is.

2. Román- Magyar külkapcsolatok

A rendszerváltozást követő külpolitikánk első, olyan lépései, amelyek a határon túliak érdekében történtek az ún. alapszerződések¹⁴⁶ voltak, amelyek már célzottan az alkotmány 6§ (3) szellemében kötettek meg. Bár a békés együttműködésről, jó baráti, szomszédsági kapcsolatokról szólnak, azonban ezek nem kisebbségvédelmi egyezmények – függetlenül

¹⁴² BOZSÓ GÁBOR: Pro Publico Bono. Állam- és Közigazgatás-Tudományi Szemle. 1.évf 2.szám: 2011/2 9-10.

¹⁴³ Constitution of Romania: 6§(2) „A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését célzó állami védő intézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elveinek.” Vö. BENŐ – PÉNTEK i.m.

¹⁴⁴ KUKORELLI: i.m.

¹⁴⁵ pl. nyelvi jogok, egyesülési és gyülekezési jog, szólás- és sajtószabadság; lelkiismereti és vallásszabadság, sztrájkjog, stb.

¹⁴⁶ Romániával 1997. XLIV. tv lépett hatályba.

attól, hogy ezek mindegyikében kisebbségi rendelkezéseket is találunk.¹⁴⁷ A román-magyar alapszerződéssel két dolgot emelnék külön is. Az egyik, a klasszikus „soft law” jelleg, ami jelen esetben annyit jelent, hogy lényegében egyik fél sem tartotta be azt idáig maradéktalanul,¹⁴⁸ és – az alapszerződésre hivatkozva – egyik fél sem formált igényt annak betartására. A másik, hogy már eleve fenntartották a lehetőségét a szerződő felek, hogy a szerződés csupán a kommunizmusban konzervált sérelmek orvoslására szánt frázisként funkcionáljon a két ország között.¹⁴⁹ Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy maga az alapszerződés javította a két ország kapcsolatát. Végül érdemes még megemlíteni, hogy az addig megkötött öt alapszerződés közül, egyik sem váltott ki akkora politikai vitát, mint a Romániával kötött. A parlamenti viták során elhangzott érvek¹⁵⁰ pedig azóta is meghatározóan tematizálják a magyarországi politikai erők nemzetpolitikához való viszonyát.

Sajnálatosan nem volt ekkora az egyetértés a két ország között a „státustörvény” kapcsán,¹⁵¹ de a jó szomszédsági kapcsolat nem romlott meg, ahogy ez Románia EU-s integrációja során is tetten érhető volt. Sőt azt is mondhatnánk, hogy a két ország közti viszonyrendszer a kisebb zökkenőktől függetlenül jónak mondható, hiszen az erdélyi magyarságot már nem sújtja nyílt asszimiláció vagy megkülönböztetés, sőt az alkotmány szavatolja már a nyugatias szellemiségű alapjogokat, köszönhetően Románia különféle nemzetközi szerződésekben tett vállalásainak.¹⁵² Nem beszélve a különböző nemzetközi szervezetekről, melyeknek mindkét ország immáron tagja, így például 2007. január 1. óta az erdélyi magyarok is Európai Unió állampolgárok.

¹⁴⁷ GERENCSÉR: i.m. 3.

¹⁴⁸ pl. 9. és 11. cikk

¹⁴⁹ „A Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy az 1201-es ajánlás nem hivatkozik a kollektív jogokra és nem kötelezi a Feleket arra, hogy az említett személyek számára biztosítsák a jogot az etnikai alapú területi autonómia speciális státusára.” In 1997. XLIV. tv. Mellékletek 3.) „megjegyzés.” Vö. pl. Gruber–De Gasperi egyezmény.

¹⁵⁰ CSIGÓ PÉTER – KOVÁCS ÉVA: In. SÍK ENDRE – DR. TÓTH JUDIT (SZERK.) *Diskurzusok a vándorlásról*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 2000. 254-276.

¹⁵¹ Lásd bővebben. KÁNTOR ZOLTÁN: *A státustörvény és a Velencei Bizottság: reflexiók a kisebbségvédelemre*. 291-299. valamint KOVÁCS PÉTER: *A státustörvény, mint köztes megoldás?* 241-248. In. KÁNTOR ZOLTÁN (SZERK.) *A Státustörvény. Dokumentumok, Tanulmányok, Publicisztika*. Vö. HALÁSZ IVÁN – MAJTÉNYI BALÁZS: *A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény*. Prágai Tükör, 2001/2. sz. 62-71.

¹⁵² Kifejezetten az Európa Tanács, Nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezményét emelném ki a sorból. (Strasbourg, 1995.II.1)

3. Demográfia

„társaságok egyesületek
sőt akadémiák alakulnak
fognak össze egy-egy
kiveszőfélben lévő
fű fa virág sőt rovar
védelmére
szeretnék azok a füvek
fák virágok madarak
sőt rovarok
családjába tartozni”¹⁵³

Világszerte nagyjából 3600 nemzeti és más kisebbségi csoport ismert napjainkban, majdnem kétszáz állam területén. Számuk az I. világháborút lezáró békeszerződések után szaporodott meg jelentősen,¹⁵⁴ rengeteg konfliktust okozva ezzel a következő generációknak. Ma Erdélyben nagyjából félmillió magyar él, amely kilencvenkét évnyi kisebbségi lét¹⁵⁵ után is tekintélyes létszámnak számít. Továbbá az is figyelemreméltó adat, hogy amennyiben a felvidéki és az erdélyi magyarokat egybe vesszük, akkor a régió uniós államaiban ők alkotják a második legnagyobb kisebbségi csoportot.¹⁵⁶

A romániai magyarság legnagyobb része a Magyarországtól 1920-ban elcsatolt 102 ezer km²-nyi ún. erdélyi területen él 12 másik népcsoporttal együtt, ezek aránya azonban két kivétellel – cigányok és németek – nem éri el az 1%-ot, míg a magyarok a régió lakosságának mintegy 20%-t teszik ki. Székelyföldön – mai Hargita, Kovászna és Maros megye – közel 700 ezer magyar él, úgy, hogy szinte mindenhol túlnyomó többséget alkotnak, míg a román lakosság számaránya nem éri el általában a 15%-t. Kifejezetten jellemzőek továbbá Székelyföldre az ún. színmagyar települések is.¹⁵⁷ Bár az elmúlt hét évtized során jelentős demográfiai csökkenést szenvedtek el a magyarok – részben asszimiláció, részben

¹⁵³ KÁNYÁDI SÁNDOR: *Újságolvasás közben* (1979)

¹⁵⁴ HÉVÍZI JÓZSA: *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában*. Budapest: Püski, 182.

¹⁵⁵ Leszámítva a második bécsi döntést követő négy évet, valamint a Magyar Autonóm Tartomány 1952-1960-ig tartó időszakát is ide számíthatjuk. Habár ez a szűk nyolc év sem jelentett mai viszonylatban tényleges autonómiát. Lásd bővebben. STEFANO BOTTONI: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)* Csíkszereda: Pro-Print, 2008.

¹⁵⁶ GYURGYÍK LÁSZLÓ – SEBŐK LÁSZLÓ: *Népszámlálási körkép Közép-Európából, 1989-2002*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2003. 198-203.

¹⁵⁷ GYÖRI SZABÓ RÓBERT: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Budapest: Osiris, 2006, 368-369.

emigráció-migráció, részben a közel négy évtizede tartó népességfogyás miatt¹⁵⁸ – még mindig jelentős kisebbségnek számítanak. Különösen Székelyföldön, ahol egy zárt tömbben laknak.

A magyarság számának alakulása Erdélyben 1956-2011 között ¹⁵⁹¹⁶⁰				
ÉV	Összesen	Román	Magyar	Magyarok aránya
1956	6218427	4041156	1558254	25,06%
1966	6719555	4559432	1597438	23,77%
1977	7500229	5203846	1691048	22,55%
1992	7723313	5684142	1603923	20,77%
2002	7221733	5393552	1415718	19,60%
2011	6640000	n.a.	1229319	18,51%

2011.es népszámlálási adatok Székelyföldre lebontva ¹⁶¹			
megyék	Magyarok	Románok	Összesen
Maros	200989	279488	531380
Kovácsna	151787	45560	206261
Hargita	258615	40431	304969
	össz: 611391 fő	össz: 365479 fő	magyarok aránya 59,7%

¹⁵⁸ 1969-70 óta majdnem töretlen népességcsökkenés figyelhető meg. GYURGYÍK LÁSZLÓ, HORVÁTH ISTVÁN, KISS TAMÁS: *Demográfiai Folyamatok, Etno-Kulturális és Társadalmi Reprodukció*. In. BITSKEY (SZERK.): i.m. 85. 6. ábra.

¹⁵⁹ VARGA ÁRPÁD: *A jelenkori Erdély nemzetiségi és felekezeti tagozódása 1869-2002 között*. Budapest: Püski Kiadó (2002)

¹⁶⁰ Román Országos Statisztikai Hivatal (INS): <http://t7.hu/068b> (2012.04.29.)

¹⁶¹ Maros megyéhez e számításban hozzátartozik a román többségű északi rész is, mely nem tartozik Székelyföldhöz.

4. A román társadalom viszonyrendszere a magyar kisebbséggel

A volt szocialista tömb társadalmi másképpen reagálnak, reagáltak a globalizmusból származó kihívásokra, főképpen a nyugatihoz képest eltérő társadalmi szerkezetük végett.¹⁶² Ez kifejezetten igaz Románia viszonylatában. A növekvő munkanélküliség és emigráció nem csupán az időről időre visszatérő gazdasági válsággal összefüggő jelenségek, ezek a tendenciák több évtizedre visszanyúló folyamatok Közép-Európa országaiban. Ezért a demokráciák megszületésével párhuzamosan választ kellett találni a politikai közösségeknek, a nemzet „immanens” kérdéseire is. Ezt a funkciót a legtöbb esetben az alkotmány preambuluma tölti be,¹⁶³ – Magyarországon immáron a Nemzeti Hitvallás.¹⁶⁴ Azonban Európában így is számos ország van, aki az alkotmányához nem kapcsol semmilyen bevezető részt, ahogy Románia sem.¹⁶⁵ Tehát magát az államiság milyenjének önmeghatározását az alkotmány szellemiségéből kell levezetnünk – ami nem biztos, hogy megkönnyítette a románok szemléletváltását a sovinszta, kommunista diktatúrából való átmenetben, mivel nem volt éles az elhatárolás. Ezt az eddigiek során már részleteztem, így most összegzem azokat, hogy rendszerben lássuk mi is lehet az akadály a bármiféle autonómia törekvésnek.

Lássuk először Győri Szabó Róbert felosztásában, a román többség és a magyar kisebbség viszonyrendszerét megszabó feltételeket:

1. A román reformfolyamatok történelmi léptékkal lassú lefolyásúak, felemásak,
2. A román társadalom és a politikai osztály ingadozása a nyugati értékrend elfogadásában.
3. A román politikai eliten belüli diffúz erőszak megléte, permanens újratermelődése
4. A román közintézményrendszer instabilitása, törékenysége.¹⁶⁶

¹⁶² Romániában például még mindig problémát jelent a nagyszámú vidéki lakosság elmaradottsága a városihoz képest és a még mindig jelentős analfabetizmus. Lásd bővebben. GAGYI JÓZSEF: *Románia társadalomtörténete 1918 és 1989 között*. Első rész. Csíkszereda: Sapientia Emte.

¹⁶³ Gyakran a közösség nemzeti identitásának definiálását, megerősítését szolgálják. FEKETE BALÁZS: *Történeti elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban*. In: LAMM VANDA – MAJTÉNYI BALÁZS – PAPP ANDRÁS (SZERK.): *Preambulum az alkotmányokban* Budapest: Complex, 2011. 35-40.

¹⁶⁴ HORKAY HÖRHER: *A Nemzeti hitvallásról*. i.m. 1-10.

¹⁶⁵ Európában ezek az országok: Ausztria, Belgium, Ciprus, Dánia, Finnország, Hollandia, Lettország, Luxemburg, Málta, Románia, Svédország. In: LAMM – MAJTÉNYI – PAPP (SZERK.): i.m.

¹⁶⁶ GYŐRI SZABÓ: i.m. 385.

A következőkkel egészíteném ki:

1. Az állam egységessége, amelyet ha az ideológiától lecsupaszítjuk, annyit jelent, hogy az állam nem föderális szerkezetű, a belső területi egységei nem hordozói a szuverenitásnak, és hogy egyetlen felső hatalmi szervcsoport létezik, a központi állam szintjén.¹⁶⁷
2. A pozitív diszkrimináció alkotmányos tilalma és a tényleges egyenlőség fogalmi zavara.¹⁶⁸
3. A kollektív jogok, így az autonómia jogok kifejezett elutasítása.¹⁶⁹
4. Az ún. „magyarkártya” választásról-választásra visszatérő politikai retorikája.¹⁷⁰
5. Végül a fentiekből összeadódó Romániára jellemző idegengyűlölet.¹⁷¹

Ugyanakkor ne feledjünk egy örök igazságot. A kisebbségek megőrzésének elsődleges feladata magát a kisebbséget terheli.¹⁷² Tehát kell, hogy legyen ok-okozatiság a magyar kisebbségek többnyire eredménytelen próbálkozásainak mikéntje és a magyarságnak kedvezőtlen alkotmányos berendezkedés között. A továbbiakban ezeket a próbálkozásokat veszem végig tartalmi korlátaimtól befolyásolva, különös tekintettel az autonómia tervezetekre.

5. A székelyföldi autonómia

Mindenekelőtt az autonómia fontosságáról röviden. A székelyföldi magyarságnak ez legalább annyira szimbolizálja identitásukat, magyarságtudatukat, mint a közös nyelv, vagy akár a himnusz. Nem csak, kizárólag azért mert ez jelenti az alkotmányos maximumot, amit egy kisebbség egy államon belül elérhet,¹⁷³ hanem mert az autonómia jelentené a zálogát, a nemzeti identitás megőrzésének. Erre bizonyíték, hogy egy felmérés alapján 98% híve az autonómiatörekvéseknek és 78%-uknál ez még az ország uniós csatlakozásánál is

¹⁶⁷ II. fejezet. 12.

¹⁶⁸ IV. fejezet 26. és a II. fejezet. 12-13.

¹⁶⁹ IV. fejezet 26 -28.

¹⁷⁰ Lásd bővebben. BITSKEY (SZERK.): i.m. 52.

¹⁷¹ pl. <http://t7.hu/060g> (2012.10.21.) <http://t7.hu/060e> (2012.10.21.)

¹⁷² JOHANNES NIEWERT: *Der kollektive und der positive Schutz von Minderheiten und ihre Durchsetzung im Völkerrecht*. Berlin: 1996. 112-113.

¹⁷³ KYMLICKA i.m.

fontosabb¹⁷⁴ közös érdek – szubszumálva ez első sorban annyit jelent, hogy a magyar közösség státuszát illetően államalkotó tényezővé léphetne elő.

Az elmúlt, közel egy évszázad alatt rengeteg autonómia próbálkozást, tervezetet¹⁷⁵ utasított vissza Románia, legutóbb idén ősszel. Pedig ezek a „követelések” teljességgel beleilleszthetők az Európai Unió szubszidiaritás elvébe, legyen szó személyi, vagy akár területi autonómiáról. Beréti László foglalta össze talán a legszemléletesebben az RMDSZ kálváriáját az elmúlt húsz év (sikeres), sikertelen autonómia törekvéseivel, illetve az ezekhez szorosan kapcsolódó egyéb jogosultságok kiharcolásával kapcsolódóan, kezdve az 1992. októberi Kolozsvári Nyilatkozattal.¹⁷⁶ Ennek szellemiségéből született meg Csapó I. József modellje,¹⁷⁷ amelyet alapul véve utóbb az RMDSZ is kidolgozta háromlépcsős modelljét. Így a következő kívánt lépcsők rajzolódnak ki előttünk:

1. Személyi elvű autonómia.
2. A településeken többséget képviselők számára speciális státusú helyi önkormányzatok.
3. A települések szövetségével létrejövő területi autonómiára.^{178 179}

Némi csend után¹⁸⁰ – mivel az RMDSZ „kormányzati részvételének feltétele volt az autonómia követelések levétele a napirendről”¹⁸¹ – 2003-ban megalakult Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, amely Bakk Miklós jóvoltából kidolgozott egy tervezetet Románia regionális felosztásával kapcsolatban. A tervezet egész Romániára hatályos, régiókra szóló keretegyezményről szól, amely Székelyföld számára kedvező státuszt biztosítana – szintén három pilléren nyugodva:

¹⁷⁴ GYÖRI SZABÓ: i.m. 384.

¹⁷⁵ Jakabffy Elemér 1930-as törvényjavaslatától, egészen Bakk Miklós regionalista autonómiatervezetéig.

¹⁷⁶ *Az RMDSZ nyilatkozata a nemzeti kérdéstről*. Magyar Kisebbség. 1995. 1. (1.) Szám

¹⁷⁷ „Memorandum a romániai magyar nemzeti közösség belső önrendelkezéséről.” http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf492.pdf (2012.10.22.)

¹⁷⁸ BERÉTI LÁSZLÓ: *Magyar autonómia-törekvések a Vajdaságban és Romániában*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem 2005. 150-163.

¹⁷⁹ GYÖRI SZABÓ: i.m. 372-375.

¹⁸⁰ Erről az időszakról bővebben BAKK MIKLÓS: *Egy autonómiagondolat nyomában – események, dokumentumok. Székelyföld*. Krónika, 2003. április 5.

¹⁸¹ BITSKEY (SZERK.): i.m. 31.

1. Kerettörvény a régiókról
2. Törvénytervezet Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról
3. Székelyföld különleges jogállású státútumáról.¹⁸²

Bakk Miklós elsősorban az Európai Unió egyik legfontosabb vezérgondolatára hivatkozik, a régióra. Amely egyszerre közigazgatási, és szimbolikus jelentőségénél fogva is beilleszkedik az Európai Unió szellemiségébe, nem beszélve a szubszidiaritásra építő decentralizálási szándékról. Ezt követően az RMDSZ is újra elkészítette saját autonómia-tervezetét. Amely szerint Székelyföld először önálló fejlesztési régióvá alakulna, majd később közigazgatási egységgé, hogy ez által elnyerje az önrendelkezés és az autonómia jogát. Mind a két tervezet Románia 2007. január 1-jén bekövetkezett Európai Uniós csatlakozása után gyorsan lekerült a napirendről, mivel Székelyföld nem vált önálló európai fejlesztési régióvá.

Azonban ahogy korábban idéztem Smaranda Enache szavait: A románok toleranciája véget ér az autonómiatörekvéseknél,¹⁸³ ezért igen valószínűtlen a koncepciók megvalósulása – többek közt a már említett román alkotmány megfogalmazás miatt. Összegzésképpen a székelyföldi autonómia törekvések eredménytelenségekről általánosságban elmondható, hogy elsősorban a túlcentralizált állam működésben keresendő, amely eleve determinálja azok végkimenetelét. Azonban hozzá kell tennem, hogy bár a román alkotmány nem szabályozza átfogóan a kisebbségek helyzetét és nem ismeri el a kisebbségek kollektív, öngazdálathoz való jogait sem, vannak az elmúlt évek során tapasztalható pozitív jelek is. Ilyen volt egy nem régen megjelent román alkotmánybíróági határozat is, amely meghatározza a nemzeti kisebbségeket.¹⁸⁴ Ugyanis ez az ABH több mint egyszerű legitimációs alap a politikusok számára. Ez a már említett lassú lefolyású román reformfolyamat utóbbi évek legbátrabb terméke, hiszen hard law jelleggel állapítja meg a bíróság, hogy az *„alkotmány 6. szakasza garantálja a jogot a kisebbséghez tartozóknak az identitáshoz és a jogot a kultúra*

¹⁸² BAKK MIKLÓS: *Az autonómia-tervek két szakasza Erdélyben 1989 után*. Magyar Kisebbség 2004. 1-2 szám 40-56.

¹⁸³ A románok többsége területi autonómiát szeparatista törekvésnek értékeli és félnek tőle. [http://erdely.ma/kozeletunk.php?id=126090&cim=felnek a területvesztéstől a románok](http://erdely.ma/kozeletunk.php?id=126090&cim=felnek+a+teruletvesztestol+a+romanok) (2012.09.11.)

¹⁸⁴ „A bíróság megállapítja, hogy ennek megfogalmazása és a kisebbségek tiszteletben tartása elsősorban az állam feladata, garantálnia kell a kisebbségekhez tartozó egyének az identitás jogát.” Az államnak kétféle kötelezettsége is van: „negatív, hogy tartózkodjon a beavatkozástól és pozitív (pl.) hogy támogassa a kisebbségi kultúra megőrzését, a világ kultúrájának örökségeként.” „Ebben a tekintetben a bíróság megállapítja, hogy az alkotmány 6. szakasza garantálja a jogot a kisebbséghez tartozóknak az identitáshoz és a jogot a kultúra megőrzéséhez.” „Ennek érdekében az államnak konkrét eljárási kötelezettsége is keletkezik.” In. Romanian Constitutional Court Decision 2/2011.

megőrzéséhez.” „Ennek érdekében az államnak konkrét eljárási kötelezettsége is keletkezik.”

Ezek a sorok tehát résnyire kinyitják a kaput a személyi autonómia egyes elemei számára.

V. Záró gondolatok

Összegezve minden fent ütköztetett folyamatot, tényt ráébrednünk, hogy az ún. magyarságpolitika – ami magába foglalja az Alaptörvény szellemiségét, a jogalkotásokat, kisebbségvédelmet, támogatáspolitikát stb. – több sebből vérzik.

1. Magyarországi alkotmányos egyetértés híján például aligha lehet esélyük nemzeti identitásuk tartós megőrzésére a határon túli magyaroknak.¹⁸⁵ Nem beszélve a határon túli magyarok egyetértéséről, összetartozásáról.¹⁸⁶ Vagyis egy *nemzeti minimumra* van szükség itthon, de határon túl is.
2. Bár nem a nemzetközi szervezetek szerepe fogja döntően befolyásolni a kérdést, azonban a legfontosabb dolgot, ami a főproblémát is jelenti – a Román Alkotmány és államszerkezet *felfogás* – az, hogy mind a nemzetközi, mind európai szinten fel kell ismerni, hogy a stabilitás *nem dominálhat az igazságosság fölött* az etnikai konfliktusok megoldásának normatív szintjén. Ellenkező esetben a fennálló hatalmi rend, ugyanolyan elnyomó és igazságtalan lesz, mint a történelem során oly sokszor.¹⁸⁷ Ellenkező esetben a „modern kisebbségvédelem” nem más, mint amit a Mello-Franco jelentésben szerencsétlenül megfogalmaztak.¹⁸⁸
3. Szükséges egy paradigmaváltás a hazai kollektív jogi gondolkodásban is. Az *egyéni jogok erőteljesebb képviselőit* kell helyezni a hangsúlyt, hiszen ezek szolgálták kitörési pontként az elmúlt években is (pl. nyelvi jogok) ezeknek van erejük a közösségi jog számára utat törni, úgy hogy az Európai Unió támogatását is elnyerje.¹⁸⁹

Dolgozatom elején feltett kérdésemre a válasz így hangzik: Van reális lehetősége elérnie a nemzetközi kisebbségvédelem legmagasabb szintjét Székelyföldnek. Azonban azt a csúcst csak egy úton lehet megközelíteni a már elemzett román alkotmányfelfogás miatt, és az nem más, mint az egyén önrendelkezéshez juttatása. Amelyhez az állampolgárt mindkét

¹⁸⁵ ÖLLÖS LÁSZLÓ: i.m. 9.

¹⁸⁶ <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?kod=490> (2012.04.29.)

¹⁸⁷ J.BAYLIS – ST. SMITH (SZERK.): *The Globalization of World Politics*. Oxford: University Press, 1997. 361-369.

¹⁸⁸ „a kisebbségvédelem célja, hogy békés átmenetet biztosítson addig, amíg az asszimiláció békés formában nem valósul meg.” KOVÁCS: *Nemzetközi Közjog*. i.m. 335. 673 msz.

¹⁸⁹ GERENCSÉR: i.m. 5.

állampolgárságát adó állam is partner kell, hogy legyen, de magát az önrendelkezést az egyének összefogásának eredménye kell, hogy elérje.

Végül had jegyezzem meg, hogy a kutatásom közben egy hatalmas ironikus paradoxonra bukkantam. Az erdélyi magyar törekvéseket sokszor szeparatistának, nacionalistának bélyegzik, pedig még „Európa Bölcsőjében” Brüsszelben, is folynak a politikai harcok, hogy a flamand és a vallon nép az egyik a másikkal szemben jobban érvényesülhessen. Vagyis ez teljesen természetes. Azonban Belgiumban több mint 180 éve gyakorolják az érvelés művészetét, a jogi utat – ami a romániai viszonyokból általában hiányzik. Nem beszélve a gazdaságról mely a válságok ellenére is irigylésre méltó. Vagyis ahogy az Európai Parlament épülete előtt álló szobor is jelképezi, ahogy az égbe emeli az „eurót”: amíg a világkoordináta rendszerén megfelelően stabil gazdasággal rendelkezik egy ország, addig probléma nem léphet fel. Bangó Jenő is ezt a végkövetkeztetést vonja le, hogy Belgium nem bomlik fel, mert egyszerűen nem érné meg számára.¹⁹⁰

Pontosan ez az ok rettenthetné el a szeparatizmussal vádolókat,¹⁹¹ ha tudatosulna a román többségi társadalomban, hogy a félelem szüli az akadályt, amely – például – Székelyföld megerősödéséhez vezetne, hozadékaul Erdélynek és így egész Romániának. Ha nem sikerül, akkor a nyugati demokrácia, amelyet a volt Keleti-tömb országaiban kívánunk, csak a nyugati demokráciáknak kedvez, fönntartva ezzel a mozdulatlan status quo-t. Pedig a tények sajnos azt mutatják, hogy Székelyföld „relatív helyzete 1989-hez képest valószínűleg romlott.”¹⁹² Aminek egyik következménye, hogy a Központi régió magyarsága kevésbé asszimilálódik, sőt!¹⁹³ A másik következmény pedig a kívánt jóléti demokrácia

¹⁹⁰ BANGÓ: i.m. 13-14.

¹⁹¹ Közép-Kelet-Európában a szeparatizmust igen gyakran élet-halál kérdésnek tartják. Mivel az egynemzeti államok politikáját olyan játéknak tekintik, ahol a győztes visz el mindent. KYMLICKA: i.m.. 5.

¹⁹² SPÉDER ZSOLT (SZERK.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón.* - Budapest: KSH NKI, 2009. - (Kutatási jelentések, 86.) 17.

¹⁹³ <http://t7.hu/068c> (2012.04.29.)

elérésének lassulása¹⁹⁴ a román politikának a szeparatizmustól való félelme és nacionalizmus kiolthatatlansága okán, ami a sérelempolitizálás generációs meghosszabbításához vezet.¹⁹⁵ Azonban egy ilyen európai integrációs térben mind a magyar nemzet, mind a román, leginkább egymásra számíthat, ezért az akárhogyan is kapott realitással, kénytelenek vagyunk egymás javára lenni, nem pedig ellene.

„Személy szerint meg vagyok győződve”, hogy „mindaddig, amíg az etnokulturális közösségek közötti tényleges egyenlőséghez való jog (...) fenntartásokkal van kezelve, illetve egyes népcsoportok morális szempontból önkényesnek nyilvánítható körülmények között élveznek privilégiumokat másokhoz képest, addig a világ stabilitását annak az emberiség számára csöppet sem megtisztelő tényállásának a tudatos föl vállalására lehet csak alapozni, hogy a liberális és demokratikus jogállam eszméje nemes fikció csupán, és hogy az emberiség nagyobbik részének a politikai, szellemi és kulturális értelemben vett jó lététét csak annak árán lehet biztosítani, ha ugyanezeket a jogokat megtagadjuk a földkerekség népességének egy nem elhanyagolható kisebbségétől.”¹⁹⁶

¹⁹⁴ Pedig az 1989-90-ben elindult politikai átalakulás idején egyetértés volt abban, hogy a szocialista rendszer tarthatatlan, és ha vita tárgya is volt a változtatások és a változások módja, mértéke és jellege tekintetében, egyetértés mutatkozott, hogy az átalakulás célja a nyugati társadalmi berendezkedés: versenyképes magángazdaság, működő politikai demokrácia, jólét.

¹⁹⁵ BAKK: i.m. In. SZARKA - VIZI - MAJTÉNYI - KÁNTOR: i.m. 61-64.

¹⁹⁶ SALAT: i.m., 317.

VI. Bibliográfia

1. Bakk Miklós: Az autonómia-tervek két szakasza Erdélyben 1989 után. magyar Kisebbség 2004. 1-2 szám
2. Bangó Jenő: A Belga-Szindróma. Budapest: Gondolat Kiadó, 2009
3. Bárdi Nándor: Szükség mint esély. Lehetséges-e a magyarpolitikát szakágazatként elgondolni? (II.) Kommentár
4. Bárdi Nándor: Szükség mint esély. Lehetséges-e a magyarpolitikát szakágazatként elgondolni?(I.) Kommentár, 2006/5
5. Bárdi Nándor: Törésvonalak a határon túli magyar politikában 1989-1998. In: Globalizáció és nemzetépítés. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999.
6. Beréti László: Magyar autonómia-törekvések a Vajdaságban és Romániában. 2005, Budapest
7. Bitskey Botond (szerk.): Határon túli magyarság a 21. században. Konferencia-sorozat a Sándor-palotában, 2006-2008. Tanulmánykötet. - Budapest: KEH, 2010
8. Bottoni Stefano: Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960) Csíkszereda, 2008
9. Bozsó Gábor: Pro Publico Bono. Állam- és Közigazgatás-Tudományi Szemle. 1.évf 2.szám
10. Brubaker Rogers: Nationalism Reframed. 1996.
11. Burri Thomas In. German Law Journal, 2010
12. Chronowski Nóra - Drinóczi Tímea (szerk.): Európai kormányformák rendszertana. Budapest, 2007
13. Culic Irina: „Dilemmas of Belonging: Hungarians from Romania” In. Nationalities Papers 34. szám 2006
14. Csergő Zsuzsa- J. M. Goldgeier: Nationalist Strategies and European Integration. In. Kántor Zoltán- Majtényi Balázs- Ieda Oszamu- Halász Iván- Vízi Balázs (szerk.): The Hungarian status law: Nation Building and/or Minority Protection. Hokkaido University, Sapporo, 2004,
15. Csink Lóránt, Fröhlich Johanna: Egy alkotmány margójára. Alkotmányelméleti és értelmezési kérdések az Alaptörvényről. Budapest: Gondolat Kiadó, 2012.
16. Csoóri Sándor: Eltemetett gondok a Dunatájon. In A monori tanácskozás 1985. június 14-16. Budapest, 1956-os Intézet
17. D. L. Horowitz: Ethnic Groups in Conflict. University of California Press, 1985

18. Fábrián Gyula, Ötvös Patrícia: Kisebbségi jog. I. kötet. Kolozsvár. 2003.
19. Galántai József: A trianoni békekötés 1920. Gondolat, Budapest, 1990.
20. Gerencsér Balázs – Juhász Albin: A kisebbségi autonómia (működő modellek, magyar elképzelések). Kézirat. Budapest, 2001.
21. Gerencsér Balázs Szabolcs: "Nyelvében él..." : Kárpát-medencei körkép a határon túli magyar nemzeti közösség hivatalos eljárásokban való anyanyelvhasználati jogáról. Budapest, Szt. István, 2009.
22. Győri Szabó Róbert: Kisebbség, autonómia, regionalizmus. Osiris Kiadó, 2006
23. Győri Szabó Róbert: Kisebbségpolitikai rendszerváltás Magyarországon: a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és Titkárság történetének tükrében
24. Gyurgyík László – Sebők László: Népszámlálási körkép Közép-Európából, 1989-2002. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2003
25. Halász Iván, Majtényi Balázs,: Magyarország és a szomszédos államok státustörvényei. Budapest. 2004
26. Halász Iván, Majtényi Balázs: A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény. Prágai Tükör, 2001/2. sz.
27. Heintze, Hans-Joachim: Selbstbestimmungsrecht der Völker und Minderheitenrechte im Völkerrecht; Herausforderungen an den globalen und regionalen Menschenrechtsschutz. 1994.
28. Hévízi Józsa: Autonómia-típusok Magyarországon és Európában: kisebbségek, népcsoportok területi és egyházi öngazgatásra - történeti áttekintésben
29. Horkay Hörcher Ferenc: Értékhiányos rendszerváltás, Fundamentum, 2003/1, 62-68.
30. Horkay Hörcher Ferenc: A Nemzeti hitvallásról (kézirat)
31. Illyés Gyula: Ki a magyar? 1939
32. J.Baylis-St. Smith (szerk.): The Globalization of World Politics. Oxford University Press, 1997
33. Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Budapest. 2010. In: Halász Iván – Majtényi Balázs
34. Jakab András: Defining the Borders of the Political Community: Constitutional Visions of the Nation
35. Kántor Zoltán (szerk.) A Státustörvény. Dokumentumok, Tanulmányok, Publicisztika. 2002.
36. Kántor Zoltán: A nemzet kérdése a nemzetközi porondon. Külügyi Szemle, 2008. 2. szám

37. Kányádi Sándor: Újságot olvasás közben (1979)
38. Kovács Péter: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris Kiadó
39. Kovács Péter: Nemzetközi Közjog. Osiris Kiadó, 2011
40. Kovács Péter: Területi autonómiák, speciális státusok nemzetközi jogi és diplomáciatörténeti összefüggései. In: Magyarország és Európa, 1994/2. szám.
41. Kukorelli István: Alkotmányjogi helyzet Romániában In. Magyar Kisebbség: I. Évfolyam, 1995. 2. (2.) sz.
42. Kymlicka Will: Igazságosság és biztonság. A kisebbségi nacionalizmus kezelésének kritériumai nyugaton és keleten. Fundamentum, 2001/3.
43. Kymlicka Will: Liberalism, Community and Culture. Oxford, 1989.
44. Ladó-Burista Réka: Románia küszöbön álló regionális átszervezése. Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly, Vol.3. No.1
45. Lamm Vanda, Majtényi Balázs, Papp András (szerk.) Preambulum az alkotmányokban. Budapest, Complex Kiadó Kft, 2011.
46. Lijphart Arend: Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration. New Haven- London, Yale University Press
47. Majtényi Balázs: „Vár állott most köhalom.” Alaptörvény és Irodalom. Fundamentum, 2011/4.
48. Majtényi Balázs: Nemzetközi Jog. L'Hartman kiadó 2008.
49. Mák Ferenc: Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala (1989-1999). Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai szemle. VIII. Évfolyam - 2000. 3. (21.) Szám
50. Nádor Orsolya - Szarka László szerk.: Kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2003.
51. Názer Ádám: Mérföldkövek. Az amerikai polgárjogi mozgalom főbb állomásai. Rubicon. 2008/9.
52. Niewert Johannes: Der kollektive und der positive Schutz von Minderheiten und ihre Durchsetzung im Völkerrecht. Berlin 1996.
53. Öllös László: Az egyetértés konfliktusa. A Magyar Köztársaság alkotmánya és a határon túli magyarok. Somorja, 2008
54. Parászka Boróka: „Nacionalista versengés”. In Magyar Narancs, 23. évf. 28. sz.
55. Pölöskei Péter, Tóth Gábor Attila: Kinek az értékei? Értekezés az új Alaptörvény értéktartalmáról a társadalmi preferenciák tükrében. Budapest: Rajk László Szakkolégium. 2011.

56. Salat Levente: Etnopolitika (Konfliktustól a méltányosságig). Mentor, Marosvásárhely, 2004.
57. Sík Endre, Dr. Tóth Judit (szerk.) Diskurzusok a vándorlásról. Budapest 2000
58. Spéder Zsolt (szerk.): Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón. - Budapest: KSH NKI, 2009
59. Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003
60. Szarka László - Vizi Balázs - Majtényi Balázs - Kántor Zoltán: Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007,
61. Szarka László, Sisák Gábor (szerk.): Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén. Budapest, 2001.
62. Szigeti Péter – Takács Péter: A jogállamiság jogelmélete, Budapest. 2004. 84-85.
63. Tabajdi Csaba (szerk.): Pro minoritate Europae. Minorities of Europe Unite! (2009)
64. Tamás Gáspár Miklós: A magyar kérdés: másodszor. In. Magyar Narancs, 9. évf. 41.sz
65. Trócsányi László- Schanda Balázs (szerk.): Bevezetés az Alkotmányjogba. Budapest.
66. Varga Árpád: A jelenkori Erdély nemzetiségi és felekezeti tagozódása 1869-2002 között. Budapest: Püski Kiadó (2002)
67. Varga Zs. András: A mag-alkotmány védelmében. Pázmány Law Working Papers 2011/2

VII. Felhasznált jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25.
- 1949. évi XX. törvény, A Magyar Köztársaság Alkotmánya
- 1868/ XLIV törvény
- 1993. évi LV. törvény (2010. május 26. módosítása)
- 1997. XLIV. törvény
- 1997.évi XLIV. törvény
- 2011. évi CCI. törvény
- 2011. évi CLXXIX. törvény
- 2011. évi CLXXXVIII. törvény
- 364/2006. korm. rendelet
- 47/135. számú ENSZ határozat 1. cikk
- ABH 2004. 76.
- Állampolgárságról szóló európai egyezmény
- Constitution of Romania
- Európai Unió Alapjogi Chartája: 21. cikk
- Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről. Strasbourg, 1995.II.1.
- Monitorul Oficial al Romaniei
- Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény, Európa Tanács
- Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól. (1992) ENSZ
- Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966)
- Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája, Európa Tanács
- Romanian Constitutional Court Decision 2/2011
- STC 031/2010.

VIII. Internetes honlapok

- <http://adatbank.transindex.ro>
- <http://erdely.ma>
- <http://hatter.hu>
- <http://itthon.transindex.ro>
- <http://www.ekint.org>
- <http://www.galamus.hu>
- <http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu>
- <http://www.kettosallampolgarsag.net>
- <http://www.recensamantromania.ro>
- <http://www.un.org/>
- <http://www.venice.coe.int>